

De jaren zestig van ALLEMAN en MENSEN VAN MORGEN

Nederlandse jongeren en jeugdculturen
in de eerste helft van de jaren zestig

BA-eindwerkstuk Media en Cultuur

Irene uit den Bosch

Studentnummer: 3933105

Werkgroep 2 - Film

Begeleider: Ansje van Beusekom

Studiejaar 2015-2016, blok 4

Datum: 12 augustus 2016

Aantal woorden: 7605

Samenvatting

In dit eindwerkstuk staan jongeren en jeugdculturen in de eerste helft van de jaren 1960 centraal. Naast literatuuronderzoek zal gekeken worden hoe audiovisuele bronnen een bijdrage kunnen leveren aan het beeld van jongeren in deze periode, waarbij de films ALLEMAN en MENSEN VAN MORGEN als case studies zullen dienen. Om te beginnen is er een klein historiografisch onderzoek gedaan, om te onderzoeken hoe er achteraf over deze jongeren is gesproken in de historische literatuur. Uit de geselecteerde literatuur blijkt dat de eerste helft van de jaren zestig gekenmerkt werd door ontzuiling en ontkerkelijking. Jongeren gingen zich steeds meer afzetten tegen de georganiseerde samenleving die Nederland kende, waardoor zij door oudere generaties en autoriteiten als een 'probleem' werden gezien.

Na het historiografisch onderzoek worden de documentaires ALLEMAN (1963) van Bert Haanstra en MENSEN VAN MORGEN (1964) van Kees Brusse geanalyseerd, waarbij gelet is op de manier waarop zij jongeren in beeld hebben gebracht. In ALLEMAN toont Haanstra het reilen en zeilen van de Nederlander in het begin van de jaren zestig, waarbij hij gebruik maakte van een verborgen camera. Het jong zijn wordt in deze film gerepresenteerd als een levensfase, ingekapseld in de representaties van andere levensfasen. In MENSEN VAN MORGEN laat Brusse jongeren zelf aan het woord. Zij vertellen openhartig over hun leven, idealen en de toekomst. Niet alleen is bij de analyse gelet op de inhoud van beide documentaires, maar ook beeld, geluid en montage worden besproken. Tenslotte zal de balans worden opgemaakt over in hoeverre deze films een toevoeging kunnen bieden op het beeld van jongeren zoals deze gerepresenteerd is in de besproken literatuur. De films geven enkele nuances op het beeld van jongeren dat uit de historische literatuur naar voren komt. Ook bieden de films een toevoeging op geschreven bronnen door het visualiseren van de context waarin de ontwikkelingen in de eerste helft van de jaren zestig plaatsvonden.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	4
Hoofdstuk 1: Historiografisch onderzoek	6
Hoofdstuk 2: Filmanalyse	9
2.1 ALLEMAN	9
2.1.1 Inhoud	9
2.1.2 Vormanalyse	11
2.2 MENSEN VAN MORGEN	15
2.2.1 Inhoud	15
2.2.2 Vormanalyse	15
2.3 Representatie van jongeren in ALLEMAN en MENSEN VAN MORGEN	19
Hoofdstuk 3: Film als historische bron	20
Conclusie	23
Bronnenlijst	25
Geraadpleegde literatuur	25
Overige bronnen	25
Audiovisuele bronnen	26
Bijlage 1: ALLEMAN	27
Bijlage 1.1: Sequentie-indeling	27
Bijlage 1.2: Shots uit ALLEMAN	31
Bijlage 2: MENSEN VAN MORGEN	34
Bijlage 2.1: Sequentie-indeling	34
Bijlage 2.2: Shots uit MENSEN VAN MORGEN	44

Inleiding

“Een markante afkeer van formele organisaties, een toenemende verwerping van sociale controle op sexualiteit, een betrekkelijk zakelijke, althans niet zeer idealistische houding, een geringe verheerlijking van het jong-zijn als zodanig en, daaraan verbonden, een sterke oriëntatie op de wereld der volwassenen.”¹ Zo omschrijft de historicus P. de Rooy jongvolwassenen in zijn artikel ‘Vetkuifje waarheen? Jongeren in de jaren vijftig en zestig’. In mijn scriptie zullen Nederlandse jongeren in de eerste helft van de jaren zestig centraal staan. Aan de hand van historiografisch onderzoek zal onderzocht worden hoe er door een aantal historici geschreven is over jongeren en jeugdculturen in de jaren zestig. Vervolgens zal ik aan de hand van de films ALLEMAN en MENSEN VAN MORGEN onderzoeken op welke manier zij vormgeven aan de representatie van deze jongeren. De film ALLEMAN (1963) van Bert Haanstra stelt ‘het Nederlandse volk’ centraal en laat zien hoe Nederlanders anno 1963 leefden. In MENSEN VAN MORGEN (1964) laat regisseur Kees Brusse jongeren aan het woord die vertellen over hun leven en hun idealen.

Mijn onderzoek zal zich richten op ‘jongeren’ of ‘jongvolwassenen’ die reeds klaar zijn met de middelbare school. Verder zal mijn onderzoek zich richten op de ontwikkelingen in jeugdculturen tot 1965, omdat beide films in de eerste helft van de jaren zestig gemaakt zijn. Zo zal bijvoorbeeld de opkomst van de provo’s vanaf 1965 buiten beschouwing worden gelaten, omdat dit ook niet terugkomt in de films.

De onderzoeksvraag van deze scriptie is vergelijkend van aard: *Op welke wijze verschilt de representatie van Nederlandse jongeren in het begin van de jaren zestig in ALLEMAN en MENSEN VAN MORGEN van het beeld van jongeren dat in historische literatuur wordt gerepresenteerd?* Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van de volgende deelvragen:

1. Welk beeld van Nederlandse jongeren in de jaren zestig komt naar voren uit mijn historiografisch onderzoek?
2. Hoe representeren ALLEMAN en MENSEN VAN MORGEN de jongeren uit de productie jaren van de films?
3. Voegen de representaties in de films iets toe aan het beeld van de jongeren uit de literatuur?

Het eerste hoofdstuk bestaat uit een klein historiografisch onderzoek.² In het tweede hoofdstuk worden de films onderzocht als historische bron. Daarmee sluit het onderzoek

---

¹ P. de Rooy, “Vetkuifje waarheen? Jongeren in de jaren vijftig en zestig,” *BMGN – Low Countries Historical Review* 101 (1986): 77.

² Hierbij baseer ik mij op de werken van respectievelijk Gerard de Haas, P. de Rooy, Jacques Janssen, James C. Kennedy en Hans Righart. Dit is slechts een selectie van de literatuur die er over dit onderwerp geschreven is. Door een limiet aan ruimte en tijd is er daarnaast voor gekozen om

aan bij het werk van Daniël Biltereyst en Roel Vande Winkel. Al decennia lang is er in de academische wereld een discussie gaande over de waarde van audiovisuele bronnen.³ Vooral de betrouwbaarheid van de non-fictiefilm is een punt van discussie, “omdat het paradoxaal is in zijn informatiegehalte.”⁴ De beelden worden geselecteerd, gemonteerd en gemanipuleerd, waardoor de film slechts een visie van de filmmaker op de waarheid weergeeft. Dit betekent niet dat audiovisuele bronnen onbruikbaar zijn: Biltereyst en Vande Winkel stellen dat een non-fictiefilm wel als historische bron gebruikt kan worden, “maar slechts naar zijn waarde en betekenis geschat kan worden door andere bronnen te consulteren.”⁵

De films worden onderworpen aan bronnenkritiek, waarbij ik mij wat de filmhistorische condities van de productie, distributie en receptie betreft, kan baseren op het filmhistorisch onderzoek van Bert Hogenkamp en Hans Schoots. Hogenkamp schetst in zijn boek *De documentaire film 1945-1965. De bloei van een filmgenre in Nederland* een overzicht van de Nederlandse documentairefilm.⁶ In zijn boek *Bert Haanstra: Filmer van Nederland* onderzoekt Schoots naast Haanstra’s talent, karakter en andere invloeden op zijn werk, ook hoe zijn werk invloed had op de filmgeschiedenis en de Nederlandse samenleving.⁷ In navolging van Schoots en Hogenkamp zal ik ALLEMAN en MENSEN VAN MORGEN analyseren, maar dan grondiger aan de hand van de methode die David Bordwell en Kristin Thompson beschrijven in *Film Art. An Introduction*. Wat ALLEMAN betreft zal ik mij uitsluitend richten op de scènes waarin jongeren een rol spelen. Met deze methode zal ik de representatie van jongeren in beide films zowel op inhoud als vorm analyseren. Het doel is daarbij om na te gaan of de films een toevoeging kunnen bieden aan het beeld dat in de literatuur over jongeren in het begin van de jaren zestig is geschreven.

---

de tv-serie ONDERSTEBOVEN die begin 2016 door de VPRO werd uitgezonden, buiten beschouwing te laten.

³ Daniel Biltereyst en Roel Vande Winkel, *Bewegend Geheugen: Een gids naar audiovisuele bronnen over Vlaanderen* (Gent: Academia Press, 2004), 21.

⁴ Biltereyst en Vande Winkel, 21.

⁵ Biltereyst en Vande Winkel, 23.

⁶ Bert Hogenkamp, *De documentaire film 1945-1965. De bloei van een filmgenre in Nederland*. (Rotterdam: Uitgeverij O10, 2003), 11.

⁷ Hans Schoots, *Bert Haanstra: Filmer van Nederland* (Amsterdam: Mets en Schilt, 2009), 10-11.

Hoofdstuk 1: Historiografisch onderzoek

Gerard C. de Haas onderzocht in *Andere tijden, Andere zeden: Jeugdgedrag en jeugdcultuur na 1945* het gedrag en de cultuur van de jeugd vanaf 1945 tot 1970. Vanuit zijn functie als adviseur en medewerker van verschillende sociale en culturele projecten, is zijn boek vooral een ooggetuigenverslag en reflectie op het gedrag van de jeugd in die periode. In het boek wordt de Nederlandse jeugdcultuur vanuit een internationaal perspectief belicht, waarbij de auteur stelt dat vooral de invloed van Amerika, Engeland en Canada na de bevrijding steeds groter werd.⁸ Vooral de Amerikaanse muziek won enorm aan populariteit. Maar het waren niet alleen de invloeden van buitenaf die de kloof tussen jong en oud deed vergroten. De Haas noemt onder andere de welvaartsstijging, de massale toegankelijkheid tot informatie en de opkomst van de cultuurindustrie in Nederland als factoren die invloed hadden op de jeugdcultuur in de jaren zestig. De Haas spreekt dan ook van een "doorbreking van het sociale en economische element."⁹ Door een toename van financiële zelfstandigheid hoefden jongeren niet langer alles te laten bepalen door hun ouders, maar werden zij vrijer om zelf beslissingen te nemen.¹⁰

In het artikel 'Vetkuifje waarheen? Jongeren in de jaren vijftig en zestig' richt historicus P. de Rooy zich op de positie van jongeren in de Nederlandse samenleving van de jaren vijftig en zestig. Waar het vertrekpunt van De Haas juist internationaal was, stelt De Rooy vooral dat "jongeren in Nederland toch uit het internationale aanbod een eigen mengvorm samenstelden".¹¹ Er waren volgens hem verschillende oorzaken waardoor de positie en cultuur van jongeren veranderde. Allereerst volgden zij steeds langer onderwijs. Dit had tot gevolg dat steeds meer jongeren hoger geschoold waren dan hun ouders. De Rooy stelt daarnaast dat door de verlenging van het onderwijs de verschillen tussen verschillende groepen jongeren werden verkleind. Zo groeiden bijvoorbeeld jongeren uit de stad en van het platteland meer naar elkaar toe.¹²

De Rooy baseert zich vooral op sociologische en demografische bronnen van onder andere de sociologen Goudsblom, Krantz en Vercuijsse.¹³ Deze onderzoeken wezen uit dat "de jeugd geen sociaal, hooguit een ontwikkelingspsychologisch probleem vormde. Veel meer waren het de volwassenen die, gekweld door een nostalgie naar de

---

⁸ Gerard C. de Haas, *Andere tijden, andere zeden: Jeugdgedrag en jeugdcultuur na 1945* (Bilthoven: Amboboeken, 1971), 15.

⁹ De Haas, 63.

¹⁰ De Haas, 62-63.

¹¹ De Rooy, 77.

¹² De Rooy, 79-80.

¹³ De Rooy, 77, 83.

jeugdbeweging, er een probleem van maakten.”¹⁴ Dit geldt met name voor de komst van de ‘nozems’, een term die in 1955 werd geïntroduceerd door journalist Jan Vrijman. Vetkuiven, brommers en rock ‘n roll-muziek waren typerend voor deze jeugds subcultuur. Maar vooral waren de nozems jongens die rondhingen op straat, zich verveelden en daarom een beetje gingen provoceren.¹⁵ De Rooy haalt dan ook een ander onderzoek aan, waarbij de hoeveelheid tijd is gemeten die jongens buitenshuis doorbrachten. Dit percentage bleek over de hele linie echter zo laag, dat de jeugdcultuur van de nozems vooral door zijn symbolische waarde zo belangrijk was in die tijd.¹⁶ In het boek *Jeugdcultuur: Een actuele geschiedenis* is de opvatting van Jacques Janssen te vergelijken met die van De Rooy: “De nozem werd door de vaderlandse pers van weleer ongetwijfeld gecriminaliseerd.”¹⁷ Kleine relletjes werden sterk uitvergroot in de kranten.¹⁸

Het boek van Janssen stelt de constructie en de geschiedenis van de jeugdcultuur centraal. Na de Tweede Wereldoorlog leken jeugdverenigingen net als voor de oorlog weer een belangrijke rol te gaan vervullen in de georganiseerde maatschappij van Nederland. In de loop van de jaren vijftig kwam hier verandering in en zetten de jongeren zich af tegen de georganiseerde samenleving waar hun ouders zich zo hard aan vastklampten. Zo nam de belangstelling voor verzuilde jeugdverenigingen sterk af.¹⁹ Dit had volgens Janssen echter geen invloed op de cultuurvorming van de jeugd: “Als ongeorganiseerde categorie treedt de jeugd vervolgens op de voorgrond en bezet al spoedig een voorhoedepositie in een culturele revolutie.”²⁰

De historicus James C. Kennedy stelt in *Nieuw Babylon in aanbouw: Nederland in de jaren zestig* dat naast de rol van de jongeren ook de autoriteiten en elite in de jaren zestig een cruciale rol speelden bij de ontwikkelingen in deze periode. De jongeren werden in deze periode gezien als “een op moreel gebied onverschillige jonge generatie.”²¹ In de jaren vijftig werd “minder dwang, meer discussie”²² een trend op het gebied van opvoeding en onderwijs. Jongeren werden vrijer gelaten, maar een van de resultaten zou zijn dat men nog weinig grip kon krijgen op de jeugd. Voor oudere

---

¹⁴ De Rooy, 83.

¹⁵ De Rooy, 84-85.

¹⁶ De Rooy, 86-87.

¹⁷ Jacques Janssen, *Jeugdcultuur: Een actuele geschiedenis* (Utrecht: De Tijdstroom, 1994), 101.

¹⁸ Janssen, 101.

¹⁹ Janssen, 187.

²⁰ Janssen, 187.

²¹ James C. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw: Nederland in de jaren zestig*, vertaald door Simone Kennedy-Doornbos (Amsterdam: Boom, 1995), 42.

²² Kennedy, 44.

generaties ontstond er een kloof tussen het vasthouden aan de tradities van het verleden en het meegaan met een toekomst waarin de invloed van de jeugd steeds groter werd.²³

Ook het boek *De eindeloze jaren zestig: Geschiedenis van een generatieconflict* van Hans Righart is een historische analyse van de jaren zestig in Nederland. Zoals de titel al aangeeft, is het uitgangspunt van Righarts onderzoek de generatiekloof tussen de voor- en naoorlogse generatie. Hij noemt de laatste de 'schakelgeneratie': "een generatie die op het breukvlak van twee tijdperken leefde."²⁴

Net als De Rooy en Janssen stelt ook Righart dat de term 'nozem' gold als "een soort verzamelbegrip voor alle mogelijke vormen van onaangepast jeugdgedrag."²⁵ Zoals gezegd wilden de nozems, maar ook andere jongeren die niet tot deze jeugds subcultuur behoorden, niet langer deelnemen aan de traditionele jeugdverenigingen. Righart stelt dat daarentegen sportverenigingen steeds populairder werden, met name in de hogere sociale milieus.²⁶ Dit alles betekende echter niet dat jongeren geen interesse meer hadden in religie of maatschappelijke kwesties. Volgens De Haas ging de jeugd daar nu op individuele wijze mee om, niet langer via de Kerk of georganiseerde verenigingen.²⁷

Samenvattend kan gesteld worden dat jongeren niet langer hun vrije tijd doorbrachten in georganiseerde verbanden, gecontroleerd door kerk of partij, maar dat zij hun vrije tijd individueel of in zelf gekozen formaties doorbrachten. Door hun ouders en de autoriteiten werd dit als bedreigend ervaren. De verlenging van het onderwijs en toename van het minimumloon maakten jongeren (financieel) onafhankelijker. Daarnaast hechtten jongeren steeds meer waarde aan de manier waarop zij hun vrije tijd invulden: het was "het domein waar zelfexpressie belangrijk was geworden."²⁸ De welvaartsstijging had een positief effect op de gehele cultuurindustrie, maar muziek werd een van de belangrijkste vormen van zelfexpressie onder de jongeren. De literatuur behandelt voorts vooral ook de tweede helft van de jaren 60, waarin de ontwikkelingen wat betreft de jeugd in een stroomversnelling kwamen.

---

²³ Kennedy, 45.

²⁴ Hans Righart, *De eindeloze jaren zestig: Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiderspers, 1995), 135.

²⁵ Righart, 147.

²⁶ Righart, 134-135.

²⁷ De Haas, 62.

²⁸ De Rooy, 86.

Hoofdstuk 2: Filmanalyse

2.1 ALLEMAN

Na de korte documentaire *Zoo* (1962) besloot Haanstra om in een lange documentaire met een verborgen camera het wel en wee van de Nederlander vast te leggen.²⁹ Samen met regieassistent Kees Hin en cameraman Anton van Munster trok Haanstra twee jaar lang met een verborgen camera door het land om te filmen.³⁰ Simon Carmiggelt verzorgde de voice-over voor de film. Op 18 december 1963 ging ALLEMAN in première en de recensies waren zeer lovend. Zonder mensen belachelijk te maken, was Haanstra er in geslaagd Nederlanders en hun gewoontes, principes en eigenaardigheden vast te leggen. Op het filmfestival van Berlijn won de film maar liefst drie prijzen, waaronder de Gouden Beer. In Nederland bleek de film een enorm bioscoopsucces: er kwamen ruim anderhalf miljoen bezoekers op de film af.³¹

Eerst zal een analyse gemaakt worden van de inhoud van de film (paragraaf 2.1.1). In de vormanalyse (paragraaf 2.1.2) zullen de aspecten beeld, geluid en montage geanalyseerd worden, waarbij ik mij beperk tot de sequenties waarin jongeren centraal staan: respectievelijk jongeren die afscheid nemen wanneer zij gaan emigreren, het vieren van carnaval, de (verstoring van de) zondagse rust, de vrijetijdsbesteding, met name in de vorm van sport, de liefde en trouwen, en feestende jongeren bij een uitgaansgelegenheid. Bijlage 1: ALLEMAN bevat een schematische sequentie-indeling, waarbij de geanalyseerde sequenties zijn gemarkeerd, en enkele shots uit de film.³²

2.1.1 Inhoud

Bordwell en Thompson maken in *Film Art: An Introduction* wat documentaires betreft onderscheid tussen een 'categorical form' en een 'rhetorical form'. Met de categorical form bedoelen de filmtheoretici een documentaire waarbij de informatie per categorie geordend is. Bij een rhetorical form wil de filmmaker de kijker van een bepaald idee of

---

²⁹ De korte film *Zoo* draait om de bezoekers en de bewoners van dierentuin Artis. Voor deze film maakte Haanstra gebruik van een verborgen camera. Hogenkamp, 212.

³⁰ Schoots, 157.

³¹ Hogenkamp, 212, 215.

Peter Barend Hofstede, *Nederlandse cinema wereldwijd: de internationale positie van de Nederlandse film* (Amsterdam: Boekmanstudies, 2000), 121.

³² Bijlage 1.1: Sequentie-indeling bevat mijn sequentie-indeling (27-30). Bijlage 1.2: Shots uit ALLEMAN bevat enkele shots van bepaalde sequenties die in de vormanalyse worden besproken (31-33).

argument overtuigen.³³ ALLEMAN is aan de hand van een categorical form geordend: er is geen duidelijke narratieve opbouw in de film te herkennen, elke scène laat weer een ander beeld van de inwoners van Nederland zien.

De film begint met verschillende beelden van Nederland: water, duinen, wegen, huizen. Zoals Schoots het benoemd, geven deze beelden zowel het nostalgische als het moderne Nederland weer.³⁴ Bij de beelden van het bevolkingsregister is een mannenstem te horen die vertelt dat hij naar Amerika emigreert. Dit is het eerste moment waarop jongeren duidelijk centraal staan. We zien jongvolwassenen afscheid nemen van hun familieleden, om aan de andere kant van de wereld een nieuw leven op te bouwen.

Haanstra neemt de kijker vervolgens mee naar een markt, waar een discussie ontstaat over een beeld van het hoofd van Hitler. We zien een dodenherdenking, beelden van Nederland tijdens de oorlog, en Carmiggelt hoe veel er nu weer net als voor de oorlog was. In deze sequentie, waarin jongeren opnieuw een belangrijke rol spelen, zien we ze rondhangen op een plein, gevolgd door carnavalsoptochten en mensen die feesten in een druk café.

Na de carnavalsdrukte staat de zondagse rust centraal. De stilte wordt echter verbroken door jongens die op brommers door de straat scheuren. Na dit shot keert Haanstra weer terug naar de zondagse rust. Vervolgens toont hij de vrijetijdsbesteding van de Nederlanders. Naast bijvoorbeeld het bezoeken van een kunstgalerie komen in deze sequentie uitgebreid verschillende sporten aan bod. De sequentie begint met mensen die zich op de tribunes verzamelen om een wedstrijd te aanschouwen. Opvallend is dat op de tribune amper jongeren te zien zijn. Ook per sport verschilt het in de mate waarin jongvolwassenen hieraan deelnemen, maar met name bij voetbal, zwemmen, atletiek en roeien zien we vooral jongeren die deze sporten beoefenen. Bij boogschieten zien we daarentegen grotere leeftijdsverschillen door de close-ups van de deelnemers. Bij weer andere sporten, zoals wielrennen en motorcross, is minder goed te achterhalen wat de gemiddelde leeftijd van de deelnemers is. Na de wedstrijden zien we veel jongeren feestvieren.

In de volgende sequentie toont Haanstra hoe de Nederlandse bevolking graag naar het strand gaat. Daarna zien we kinderen op straat spelen, stoeien en boksen. We zien ook jongeren met elkaar stoeien, en in het vervolg van deze sequentie staan jonge verliefde koppels centraal. Wat begint met het uitzoeken van meubels, gaat verder in het uitzoeken van trouwjurken, waarna enkele koppels te zien zijn die elkaar het jawoord geven. Daarna worden de kersverse bruidsparen op de foto gezet.

---

³³ David Bordwell en Kristin Thompson, *Film Art. An Introduction*, 10^e editie, (New York: McGraw-Hill, 2013), 354-355.

³⁴ Schoots, 167.

In het park zien we een jong stel druk met elkaar in gesprek. De camera volgt ook andere mensen in het park. Wanneer het begint te regenen, laat Haanstra zien hoe Nederlanders hiermee omgaan: ondanks de regen gaan verschillende festiviteiten gewoon door. Ook schoonmaken en opruimen zijn belangrijke waarden voor de Nederlanders, zoals te zien is in de volgende sequentie.

In de winter gaat de Nederlander graag schaatsen. Daarnaast is onze liefde voor dieren zowel letterlijk als figuurlijk: van mensen die in de winter vogels voeren wordt overgegaan op een kippenslachterij, om vervolgens weer een hondenshow te laten zien. De beelden van deze hondenshow worden vervolgens afgewisseld met beelden van een missverkiezing. Een andere vorm vrijetijdsbesteding is te zien in de vorm van dans- en toneelvoorstellingen.

Dansen is niet alleen weggelegd voor professionals: ook jongeren dansen graag op rock 'n roll-muziek. Dan neemt Haanstra de kijker mee naar een rustig café waar ouderen aan het biljarten zijn. Met dit contrast lijkt de regisseur te willen zeggen dat de luide muziek en drukke dansvloer typisch iets voor de jeugd uit die tijd was.

Na deze reeks activiteiten die vooral in de avonduren plaatsvinden, maakt de avond plaats voor de ochtend. Een baby wordt geboren, kinderen gaan naar school. Na een schooldag komen deze kinderen weer thuis, hun ouders komen thuis van hun werk, soldaten keren na een lange tijd terug. Ook zien we koningin Juliana en haar familie thuis, poserend voor een fotograaf. De film eindigt bij het bevolkingsregister "waar wij allemaal gelijk zijn. Allemaal geborgen, allemaal thuis."³⁵

2.1.2 Vormanalyse

Schoots en Hogenkamp benadrukken beiden in hun analyse Haanstra's gebruik van de verborgen camera. Dit nuanceert Haanstra zelf in een interview, waarin hij stelt dat het afhangt van de definitie van de 'verborgen camera'. Veelal was de camera duidelijk zichtbaar voor de personen die hij filmde, maar hadden zij geen aandacht voor de camera omdat zij bijvoorbeeld een sportwedstrijd aanschouwden.³⁶

De shots in *ALLEMAN* zijn categoriaal gemonteerd waarbij spanning, drama en grappige momenten worden afgewisseld. De sequenties worden van elkaar onderscheiden door het onderwerp dat centraal staat in de shots, maar door samenhang of contrasten loopt de ene sequentie moeiteloos over in de andere. De sequenties waarin jongeren een rol spelen, beslaan ongeveer een kwart van de film.³⁷

---

³⁵ *Alleman*, DVD, geregisseerd door Bert Haanstra (1963; Hilversum: Just Entertainment, 2015).

³⁶ Interview met Bert Haanstra in *Alleman. Extra's*, DVD, geregisseerd door Bert Haanstra (1963; Hilversum: Just Entertainment, 2015).

³⁷ Zie Bijlage 1.1: sequentie-indeling, 30.

De eerste scène bij het bevolkingsregister afgesloten met een close-up van een la waarin documenten liggen die gemarkeerd zijn door het woord 'vertrek'. Dit shot kondigt het thema van de volgende sequentie aan: afscheid nemen. Een aantal (voornamelijk) close-ups laten adolescenten zien die afscheid nemen van hun familie. Close-ups van huilende vrouwen worden afgewisseld met shots van een menigte die naar een vliegtuig zwaait terwijl deze vertrekt. Het vertrek van het vliegtuig wordt echter al eerder aangekondigd door het geluid van het vliegtuig dat al vanaf het zesde shot te horen is, terwijl het vliegtuig pas in het negende shot in beeld is en in shot elf daadwerkelijk vertrekt. Ondertussen spreekt Carmiggelt: "Net als bij het oude lied ga je bij het afscheid pas beseffen wat je in Holland achterliet".³⁸ Deze uitspraak impliceert Haanstra's motivatie om de film te maken, namelijk te laten zien wat Nederland en de Nederlandse bevolking te bieden heeft en dus wat emigranten achter zich laten.

Het eerste deel van de vierde sequentie begint met een long shot vanuit vogelperspectief van een plein waar mensen van het mooie weer genieten. De camera komt in verschillende shots steeds dichterbij de mensen, veelal jongeren. Er is tromgeroffel te horen en er wordt overgeschakeld naar shots van soldaten die over straat marcheren. Vervolgens komen ook andere verenigingen of clubs langs die meelopen in een optocht en de camera volgt ze. Er wordt gedanst op straat en er trekt een carnavalsoptocht voorbij waarbij iedereen verkleed en geschminkt is. Op de achtergrond horen we afgewisseld tromgeroffel, gezang, trompetten, een fanfare. Het laatste shot van deze scène dient als overgang naar het derde deel van de sequentie: in dit shot zien we mensen dansen op straat, waarna de kijker wordt meegenomen naar een groot carnavalsfeest. Deze scène bevat veel close-ups, afgewisseld met medium shots vanuit vogelperspectief, die het feestgedrang laten zien.³⁹ De sequentie laat, zoals Carmiggelt aangeeft, zien hoe bepaalde tradities na de oorlog weer hervat worden.

Na het laatste shot van de voorgaande sequentie richt de camera zich met een tilt naar het plafond van het gebouw. Het lawaai van het feest maakt plaats voor het geluid van kerkklokken. In een aantal shots volgt de camera mensen die naar de kerk gaan. Het geluid van de kerkklokken, orgelspel en gezang wordt onderbroken door het geluid van brommers. Een long shot van een plein toont een stuk of acht jongens die op brommers komen aanrijden. De daaropvolgende shots tonen juist weer de zondagse rust, begeleid door langzame muziek. Met name het contrast in het geluid maakt dat het shot met de brommers extra benadrukt wordt in deze sequentie. Door het shot op deze

---

³⁸ *Alleman*, DVD, geregisseerd door Bert Haanstra (1963; Hilversum: Just Entertainment, 2015). Zie Bijlage 1.1: Sequentie-indeling, 27 en Bijlage 1.2: Shots uit ALLEMAN, afbeelding 1-5, 31.

³⁹ Zie Bijlage 1.1: Sequentie-indeling, 27.

manier midden in de scène te monteren, suggereert het dat de zondagse rust niet voor iedereen even belangrijk is: vooral jongeren lijken hier minder waarde aan te hechten.⁴⁰

De zesde sequentie begint bij een kunstgalerie. In deze shots ligt de nadruk niet op de kunstwerken, maar op de bezoekers van de galerie, vooral bestaande uit jongvolwassenen. Carmiggelt vertelt dat het begrijpen en waarderen van kunst slechts voor een selecte groep is weggelegd, de massa aanschouwt liever een sportwedstrijd of doet zelf aan sport. In deze sportscène zit een duidelijke opbouw: toeschouwers gaan op een tribune zitten, de sporters gaan klaarstaan voor de wedstrijd, het startsein wordt afgegeven, de wedstrijden beginnen, de sporters finishen of de wedstrijd is afgelopen en vervolgens wordt dit gevierd. In een parallelmontage komen verschillende sporten voorbij, afgewisseld met shots van het publiek dat de wedstrijden volgt. De camera volgt de sporters met pans, tilts en tracking shots. Het diëgetisch geluid, te horen tijdens bijvoorbeeld de motorcross en de startschoten die worden afgevuurd, wordt afgewisseld met muziek.⁴¹ Hoewel jongeren veel te zien zijn in deze sequentie, spelen zij niet per se een hoofdrol. Het grote aantal sporten dat voorbijkomt, laat vooral zien dat er veel belangstelling van de Nederlanders was voor verschillende sporten.

Een latere sequentie richt zich op jongvolwassenen die zich richting het altaar begeven. De camera volgt jonge stellen op straat. Eén stel dat op straat loopt, stopt om naar een etalage te kijken. De camera zoomt uit en het blijkt om een meubelzaak te gaan. Dan staat het uitzoeken van de bruidsjurk centraal. Vanaf het vierde shot van deze scène zijn stemmen te horen van ambtenaren die bruidsparen in de echt verbinden. Hoewel de ambtenaren buiten beeld blijven, zien en horen we wel in het volgende shot een stel elkaar het jawoord geven. Vervolgens geven nog twee andere bruidsparen elkaar het jawoord, waarna non-diëgetische muziek start: de melodie van 'daar komt de bruid' is te horen terwijl bruidsparen de kerk uit lopen en foto's laten maken. De scène eindigt met een bruidspaar dat foto's in een park laat maken, wat opnieuw een overgang naar de volgende sequentie biedt. Hier zien we een jong stel op een bankje in een park met elkaar praten. Carmiggelt: "Soms moet er nog heel wat afgepraat worden, wil het ooit zo ver komen dat zij ook in het wit gaat."⁴² Op dat moment volgt een shot van een ander bruidspaar in het park dat voorbij loopt. De shots van het pratende stel worden in een parallelmontage afgewisseld met shots van ander mensen die het park bezoeken.⁴³

De veertiende sequentie is de laatste sequentie waarin jongeren een rol spelen. Shots van een hondenshow en een missverkiezing worden met elkaar afgewisseld,

---

⁴⁰ Zie Bijlage 1.1: Sequentie-indeling, 27-28 en Bijlage 1.2: Shots uit ALLEMAN, afbeelding 6-9, 32.

⁴¹ Zie Bijlage 1.1: Sequentie-indeling, 28 en Bijlage 1.2: Shots uit ALLEMAN, afbeelding 11-16, 32-33.

⁴² *Alleman*, DVD, geregisseerd door Bert Haanstra (1963; Hilversum: Just Entertainment, 2015).

⁴³ Zie bijlage 1.1: Sequentie-indeling, 28-29.

waarbij de deelnemers van de missverkiezing bestaan uit jonge vrouwen. Het geluid is zowel diëgetisch als non-diëgetisch, omdat tijdens zowel de shots van de hondenshow als de shots van de missverkiezing blaffende honden te horen zijn. De volgende scène speelt zich af in het theater waar een dansvoorstelling wordt opgevoerd. Vervolgens wordt de kijker meegenomen naar een dansgelegenheid waar jongeren aan het dansen zijn op rock 'n roll-muziek. De jongeren zijn in close-up in beeld gebracht, de camera volgt ze tijdens het dansen. Ook hier is er sprake van een contrast met de volgende scène: van een druk danscafé wordt overgeschakeld naar een café waar ouderen biljarten. Door het stopzetten van de muziek krijgt de stilte hier meer nadruk. Haanstra laat hiermee het contrast zien hoe een uitgaansgelegenheid voor de jongerengeneratie verschilt met die van de oudere generatie.⁴⁴

De sequenties waarin jongeren een rol spelen, zijn grofweg in twee 'hoofdthema's' te onderscheiden. Aan de ene kant zien we adolescenten op een belangrijk punt in hun leven wanneer zij bijvoorbeeld gaan trouwen of emigreren. Jongvolwassenen staan hier centraal omdat veel Nederlanders op jonge leeftijd trouwden.⁴⁵ Aan de andere kant zien we verschillende manieren waarop jongeren invulling geven aan hun vrije tijd: op brommers, met muziek en dans en door te sporten. Maar ook de vrijetijdsbesteding van de oudere generatie wordt getoond. De getoonde activiteiten vinden vrijwel altijd plaats in de openbare ruimte, waardoor deze activiteiten voor vele kijkers herkenbaar kunnen zijn. Er wordt daarentegen niet getoond hoe de Nederlandse bevolking de tijd binnenshuis doorbracht. Door de openbare, sociale activiteiten die in beeld gebracht zijn, worden de mensen in ALLEMAN ook niet individueel benaderd. Samenvattend zou ik willen stellen dat bij ALLEMAN sterk de nadruk ligt op de continuïteit in het leven van Nederlanders: ze worden geboren, groeien op, trouwen, sommigen emigreren, en worden ouder om uiteindelijk te sterven, waarbij het jong zijn een fase is. Het tonen van de verschillende levensfasen creëert contrasten die het ritme van de film mede bepalen, waarbij de representaties van jongeren worden ingekapseld in de representaties van de andere levensfasen.

---

⁴⁴ Zie Bijlage 1.1: Sequentie-indeling, 29.

⁴⁵ De Rooy, 81, 89.

2.2 MENSEN VAN MORGEN

In tegenstelling tot ALLEMAN, is MENSEN VAN MORGEN volledig gericht op jongeren die over hun leven vertellen. De Cinetone Studio's, waar de interviews plaatsvonden, vormen het enige decor van de film. De film is gebaseerd op de Franse documentaire HITLER, CONNAIS PAS (1963) van Bertrand Blier, waarna Kees Brusse besloot om een vergelijkbare film in Nederland te regisseren.⁴⁶ Met de steun van het Productiefonds kon MENSEN VAN MORGEN gerealiseerd worden.⁴⁷ In oktober 1964 ging de film in première en er kwamen zo'n 440.000 bezoekers op af, een behoorlijk aantal voor een documentaire. Desalniettemin werd de film enkele weken later alweer uit de roulatie gehaald. De ouders van Loekie, een nozem die openhartig vertelt over zijn gewelddadige thuissituatie, spanden een rechtszaak aan omdat zij in de film in een negatief daglicht werden gezet. Hoewel Loekies ouders eisten dat de scènes van hun zoon uit de film werden gehaald, werd er uiteindelijk besloten om 45 seconden uit de film te verwijderen.⁴⁸ Brusse voegde een introductie toe waarin hij sprak over een misverstand en dat de jongeren enkel en alleen hún waarheid vertelden.⁴⁹ MENSEN VAN MORGEN heeft daarna niet lang meer gedraaid: inmiddels was de belangstelling voor de film sterk afgenomen.⁵⁰

De film bestaat grotendeels uit 'talking heads' van de geïnterviewde jongeren. In totaal vertellen veertien jongeren over hun leven, hoewel zo'n zes jongeren uitgebreider aan het woord worden gelaten dan de rest. Opnieuw zal eerst de inhoud van MENSEN VAN MORGEN worden besproken (paragraaf 2.2.1), waarna beeld, geluid en montage worden geanalyseerd in paragraaf 2.2.2. De sequentie-indeling en enkele shots uit de film zijn opgenomen in Bijlage 2: MENSEN VAN MORGEN.⁵¹

2.2.1 Inhoud

Ook in deze film zijn de shots thematisch geordend en ontbreekt een lineair narratief. Na een korte introductie door Brusse zelf, is te zien hoe in de studio de apparatuur wordt klaargezet, de jongeren een voor een binnenkomen en zich opmaken voor het interview.

---

⁴⁶ "Hitler, connais pas (1963)", IMDb, geraadpleegd op 12 juni 2016, http://www.imdb.com/title/tt0179850/?ref_=fn_al_tt_1.

⁴⁷ Hogenkamp, 215.

⁴⁸ Hogenkamp, 215.

⁴⁹ *Mensen van Morgen*, DVD, geregisseerd door Kees Brusse (1964; Etten-Leur: TDM Entertainment, 2008).

⁵⁰ Hogenkamp, 216.

⁵¹ Zie voor de sequentie-indeling Bijlage 2.1: Sequentie-indeling (34-43). Enkele uitgelichte shots voor de vormanalyse zijn opgenomen in Bijlage 2.2: Shots uit *Mensen van morgen* (44-45).

Loekie is als eerste aan het woord.⁵² Hij is al op jonge leeftijd in aanraking gekomen met de politie, heeft al eens in de gevangenis gezeten en hij heeft geen fijne thuissituatie gekend.

De jongeren praten over hun leeftijd, die varieert tussen de 18 en 24 jaar. Loekie vertelt wat hij geleerd heeft naarmate hij ouder werd, en over zijn ervaringen in de gevangenis. Vervolgens staat de thuissituatie van de jongeren centraal. Een jongen geeft aan dat er best af en toe ruzie thuis is, omdat hij met de leeftijd wat zelfstandiger werd. Loekie vond het vroeger gezelliger thuis, later zocht hij gezelligheid op straat. Hij vertelt over de feesten waar hij vroeger naar toe ging, "Amerikaanse fuiven"⁵³ waarbij iedereen iets meenam. Linda vertelt over de feesten die jaarlijks in haar dorp worden gehouden.

De jongeren praten over de band met hun ouders. Hansje vertelt dat haar moeder is gestorven, maar ze gelooft niet dat ze heel veel van haar moeder heeft gehouden. Haar vader was al eerder gestorven. Ze praat niet graag over hem, omdat hij een NSB'er was. Vervolgens vertellen verschillende jongeren wat zij van de oorlog weten. Omdat ze allemaal tijdens of vlak na de oorlog geboren werden, hebben zij deze echter niet (bewust) meegemaakt. Er wordt overgeschakeld op lichtere onderwerpen, zoals of zij graag naar school gingen en wat zij op dit moment voor werk doen. Zo komen een voetballer, een student en een bouwvakker aan het woord.

Dan is een meisje aan het woord dat bij de Rijksluchtvaartdienst op Schiphol werkt. Ze vindt het jammer dat zij niet getrouwd is, omdat ze een zoon van acht maanden heeft. De andere jongeren die aan het woord worden gelaten, willen ook allemaal kinderen in de toekomst. Over seks voor het huwelijk zijn de meningen meer verdeeld. Sommige jongeren willen wachten tot het huwelijk, voor anderen hoeft dat niet per se. Een meisje vertelt dat zij haar seksuele leven en het huwelijk opgeeft om het klooster in te gaan.

In de volgende sequentie wordt dieper ingegaan op het geloof. Hetzelfde meisje vertelt hoe zij tot haar beslissing is gekomen om haar leven aan God te wijden. Niet iedereen is zo gelovig: Hansje was katholiek opgevoed, maar gelooft nu niet meer. Ook Rietje is niet gelovig. Cora daarentegen vergelijkt haar liefde voor god met de liefde die zij voor haar vriend voelt.

Harry, een gehandicapte jongen, vertelt dat hij tot zijn zesde jaar niet kon lopen. Inmiddels kan hij alles: hij heeft aan het conservatorium gestudeerd en hoopt

---

⁵² Aan de hand van een afbeelding in het boek van Hogenkamp konden enkele namen achterhaald worden: Hogenkamp, 214. Een van de meisjes, Rietje, noemt daarnaast haar eigen naam een keer tijdens het interview. De anderen blijven in de film anoniem en zullen dus aan de hand van mijn persoonlijke beschrijvingen worden aangeduid. Zie ook Bijlage 2.1: Sequentie-indeling, 34-43.

⁵³ *Mensen van Morgen*, DVD, geregisseerd door Kees Brusse (1964; Etten-Leur: TDM Entertainment, 2008).

concertpianist te worden. Zijn grootste droom is om 'gewoon' te zijn, net als alle anderen. Andere jongeren vertellen over hun muzieksmaak, sommigen gaan ook graag dansen. Harry vertelt verder over zijn leven en zijn innerlijke strijd om optimistisch te blijven.

In een donker shot zien we de contouren van een jonge man. Hij blijft onherkenbaar. Hij vertelt dat hij homo is en een vriend heeft, maar hij vindt het woord 'homo' vervelend om uit te spreken. Maar, zo stelt hij, uiteindelijk wil niemand alleen zijn. De jongeren praten vervolgens over hun standpunt over het huwelijk. Opnieuw zijn de meningen verdeeld: twee jongens geloven niet echt in het huwelijk, enkele meisjes willen wel graag trouwen. Rietje is al op jonge leeftijd getrouwd en later hertrouwd. Omdat haar tweede man geen werk had, is zij uiteindelijk de prostitutie in gegaan.

De jongeren vertellen wat zij denken dat liefde is en wat hun ervaringen daarmee zijn. Rietje was al op haar vijftiende verloofd. De homoseksuele jongen vertelt dat hij vroeger verkering had met een meisje, maar toen wist hij al dat hij haar niet kon geven naar dat waar zij naar verlangde. Rietje praat verder over haar werk, haar leven en wat haar vader van haar beroep vindt.

De jongeren vertellen of zij het leven zinvol vinden en of zij gelukkig zijn. Loekie en Harry zijn beiden niet bang voor de dood. De jongen met de hond vult aan dat hij wel blij is dat hij leeft, waarna anderen ook aangeven dat ze best gelukkig zijn en blij zijn dat zij leven.

De laatste sequenties vormen een duidelijk einde van de film. Enkele jongeren vertellen wat zij gaan doen als het interview is afgelopen. Linda hoopt vooral dat ze de juiste dingen heeft gezegd. Harry speelt op de piano. Hansje staat op, pakt haar jas en loopt de studio uit.

2.2.2 Vormanalyse

Voor de opnamen van de interviews in MENSEN VAN MORGEN werden drie camera's gebruikt, die tegelijkertijd draaiden. Op deze manier werden de jongeren vanuit verschillende standpunten in beeld gebracht. Aan het begin van de film zijn verschillende shots te zien van de studio, waarin alles wordt klaargezet voor de opnames. Deze shots geven dan ook een duidelijke beeld van de locatie waar de gehele film zich afspeelt: de studio. Wanneer de jongeren de studio in (of aan het einde van de film uit) lopen, worden zij door de camera gevolgd. Maar de camera beweegt niet alleen aan het begin en einde van de film. Als Hansje bijvoorbeeld aan het dansen is in de 24^e sequentie, volgt de camera haar.⁵⁴

---

⁵⁴ Zie Bijlage 2.1 Sequentie-indeling, 34, 39-40.

Omdat de interviews zijn opgenomen in een studio, is er weinig ander diëgetisch geluid te horen dan de jongeren wanneer zij aan het woord zijn. Brusse zelf is alleen te horen in de introductie van de film, dus niet tijdens de interviews met de jongeren. Er is in de film zowel sprake van diëgetische als non-diëgetische muziek. De non-diëgetische, jazz-achtige muziek is vaak te horen tussen twee onderwerpen in, dus om aan te geven dat een sequentie is afgelopen en de volgende begint. Maar ook als iemand aan het woord is, speelt de muziek vaak door, hetzij op een lager volume. Dit wordt gedaan om bepaalde scènes meer emotie of nadruk te geven, bijvoorbeeld wanneer Loekie vertelt dat hij wel eens verdrietig is.⁵⁵ De diëgetische muziek begint wanneer Harry vertelt dat hij pianist is. In verschillende long en medium shots is Harry achter de piano te zien, waarbij de camera steeds dichterbij komt. Aan het einde van de film zien we opnieuw Harry achter de piano; nu beweegt de camera zich steeds verder van hem af. Nadat Harry voor het eerst in beeld is achter de piano, is gedurende de rest van de film tijdens de interviews ook afwisselend de piano te horen, naast de eerdergenoemde jazzmuziek. Omdat we Harry daarbij niet constant op de piano zien spelen, is het onduidelijk of Harry of iemand anders deze muziek verzorgd.⁵⁶

De film wordt aangekondigd als een "psycho-montage samengesteld uit fragmenten van gesprekken van Kees Brusse met een aantal jonge Nederlanders"⁵⁷. De definitie van een 'psycho-montage' blijft echter onduidelijk. De term wordt overgenomen door onder andere Hogenkamp en Schoots, maar ook zij definiëren deze niet.⁵⁸ De term kan wellicht verwijzen naar de research die door twee psychologen, Eva Smit-Beek en K.T. Thio, is gedaan ter voorbereiding van de film. Zij maakten tijdens hun research vijftig geluidsbanden waarop jongeren vertelden over hun leven, waarna Brusse vijftien jongeren uit verschillende milieus uitnodigde om naar de Cinetone Studio's in Amsterdam te komen.⁵⁹

De montage speelt een enorm grote rol in deze film. De interviews met de jongeren werden individueel opgenomen, zij zagen elkaar pas bij de première van de film.⁶⁰ De shots waarin iemand aan het woord is, worden voortdurend afgewisseld met

---

⁵⁵ Zie bijlage 2.1 Sequentie-indeling, 34.

⁵⁶ Zie Bijlage 2.1 Sequentie-indeling, 39.

⁵⁷ *Mensen van Morgen*, DVD, geregisseerd door Kees Brusse (1964; Etten-Leur: TDM Entertainment, 2008). Zie Bijlage 2.2: Shots uit *MENSEN VAN MORGEN*, afbeelding 17-18, 44.

⁵⁸ Hogenkamp, 215.

"Mensen van morgen. De kleine maar onstuitbare verandering," Hans Schoots, geraadpleegd op 16 juni 2016, http://www.hansschoots.nl/film/nederland/mensen_morgen.htm.

⁵⁹ *Mensen van Morgen*, DVD, geregisseerd door Kees Brusse (1964; Etten-Leur: TDM Entertainment, 2008).

⁶⁰ Hogenkamp, 215.

shots van andere jongeren. Hierdoor lijken de jongeren non-verbaal op elkaar te reageren. Een duidelijk voorbeeld is wanneer Rietje de studio binnenkomt. Een ander meisje is aan het woord wanneer een harde zoemer klinkt en Rietje, de prostituee, de studio komt binnenlopen. Dit shot wordt afgewisseld met beelden van Cora en Linda, die beiden wat ongemakkelijk lijken te kijken. Vervolgens praat het meisje weer verder, alsof zij echt onderbroken werd door Rietje, terwijl dit niet het geval was. Deze shots suggereren dus dat de jongeren op elkaar reageerden tijdens de interviews.⁶¹

Door jongeren zelf aan het woord te laten, legt Brusse, in tegenstelling tot Haanstra, wél de individuele verschillen tussen de jongeren vast. Zij vertellen hoe zij denken over bijvoorbeeld de liefde, seks (voor het huwelijk) en religie. De jongeren zijn afkomstig uit verschillende lagen van de bevolking. Uit de interviews blijkt dan ook dat de normen en waarden van de jongeren per individu verschillen, waarbij zij zich voortdurend bewegen tussen traditionele en moderne normen en waarden.

2.3 Representatie van jongeren in ALLEMAN en MENSEN VAN MORGEN

De manier waarop de jongeren in beide films in beeld zijn gebracht, is nogal verschillend. Zoals gezegd wilde Haanstra met ALLEMAN de gewoonten van de Nederlandse bevolking, dus ook die van de jongeren, vastleggen. Het resultaat is dat we jongeren veelal in openbare ruimten zien, wat ook te maken heeft met Haanstra's gebruik van de 'verborgen' camera. Op deze manier ontstaat een algehele indruk van de Nederlandse bevolking en wat hen bezighoudt, maar krijgt de kijker nooit veel te weten over individuele personen die in de film verschijnen. De muziek in de film is bedoeld om de sfeer van de sequenties te benadrukken. Tijdens een scène over de oorlog is droevige muziek te horen, wanneer de jongeren aan het dansen zijn, horen we rock 'n roll-muziek.⁶² Door deze muziek kan de kijker zich makkelijker verplaatsen in de getoonde sequentie.

Het tegenovergestelde is het geval bij MENSEN VAN MORGEN, waar de veertien jongeren in een studio worden geïnterviewd over hun leven en dus zelf hun eigen verhaal vertellen. Hiermee krijgt de kijker juist wél een idee hoe de levens van de jongeren er binnenshuis uitzien, wat hen bezig houdt en hoe zij hun tijd indelen. Op deze manier komen de individuele verschillen tussen de jongeren duidelijk aan het licht. Dit wordt nog eens versterkt door de montage, waardoor gesuggereerd wordt dat de jongeren op elkaar reageren of elkaar tegenspreken. De muziek benadrukt bepaalde scènes, of geeft aan dat er een nieuw onderwerp wordt aangesneden.

---

⁶¹ Zie Bijlage 2.1: Sequentie-indeling, 38 en Bijlage 2.2: Shots uit MENSEN VAN MORGEN, afbeelding 19-24, 44-45.

⁶² Zie Bijlage 1.1: Sequentie-indeling, 27, 29.

Hoofdstuk 3: Film als historische bron

In dit hoofdstuk zal onderzocht worden welke verschillen en overeenkomsten er te observeren zijn tussen de historische literatuur en de films, om na te gaan of de representaties in de films iets toevoegen aan het beeld van de literatuur. Non-fictiefilms zijn geen objectieve weergave van de werkelijkheid: beelden worden geselecteerd, gemonteerd en gemanipuleerd.⁶³ Deze manipulatie is bijvoorbeeld duidelijk in *MENSEN VAN MORGEN* te zien, waarbij door de montage gesuggereerd werd dat de jongeren elkaars interviews bijwoonden, terwijl dit niet het geval was. De films geven vooral een momentopname van het begin van de jaren zestig weer.

In het historiografisch onderzoek zijn een aantal terugkerende thema's te herkennen die de auteurs noemen wanneer zij spreken over de jeugdcultuur aan het begin van de jaren zestig. Met name de Amerikaanse invloed op de jeugd, de toenemende (financiële) zelfstandigheid en de afnemende interesse voor georganiseerde jeugdverenigingen, die hand in hand ging met de ontkerkelijking en ontzuiling in ons land, worden door verschillende auteurs genoemd.

De Amerikaanse invloed kwam vooral tot uiting in de kleding- en muzieksmaak van de jongeren. Het dragen van de spijkerbroek werd gezien als een vorm van protest, maar ook de jazz- en rock 'n roll-muziek was typisch muziek voor jongeren.⁶⁴ Hun vrije tijd brachten zij door op straat of rondscheurend op brommers.⁶⁵ In beide films zijn enkele elementen van deze jeugdcultuur te herkennen. Een sequentie in *ALLEMAN* laat jongeren zien die op rock 'n roll-muziek aan het dansen zijn. In *MENSEN VAN MORGEN* vertellen enkele jongeren over hun muziek- en dansmaak. Naast klassiek en jazz om te luisteren, geven de jongeren aan graag te dansen op meer ritmische muziek als rock 'n roll.⁶⁶

"In vergelijking met de huidige situatie was het jeugdmodebeeld van de jaren zestig opvallend uniform en in twee groepen verdeeld (alternatief/traditioneel)."⁶⁷ Uit deze opmerking van Janssen blijkt dus dat niet de gehele jeugd aan het begin van de jaren zestig massaal overging op bijvoorbeeld het dragen van de spijkerbroek. Dit is ook terug te zien in beide films. Hoewel in beide films niet de nadruk op de kleding ligt, zijn overwegend overhemden, blouses en pantalons te zien. De spijkerbroeken, accentuerende jurkjes en leren jasjes zijn dus nog niet oververtegenwoordigd als men

---

⁶³ Biltreyst en Vande Winkel, 21.

⁶⁴ De Haas, 15.

⁶⁵ Righart, 150-151.

De Rooy, 84-85.

⁶⁶ Zie Bijlage 2.1: Sequentie-indeling, 39.

⁶⁷ Janssen, 49.

kijkt naar de kledingstijl van de jongeren in beide films. Jongeren hadden steeds meer te besteden en de brommer werd een van de belangrijkste accessoires in deze tijd. In 1959 zouden er al een miljoen van rondrijden in Nederland.⁶⁸ Toch is ook dit niet veel terug te zien in beide films. Alleen ALLEMAN bevat één shot waarin jongens op brommers te zien zijn, in MENSEN VAN MORGEN wordt hier helemaal niet over gesproken.⁶⁹

De ontzuiling en ontkerkelijkheid was in volle gang aan het begin van de jaren zestig.⁷⁰ Zowel ALLEMAN als MENSEN VAN MORGEN tonen echter aan dat de ontkerkelijkheid niet betekent dat de kerk geen rol meer speelt in het leven van de Nederlanders. ALLEMAN laat in verschillende shots mensen zien die naar de kerk gaan. Door een gebrek aan close-ups is het hier lastig te achterhalen wat de gemiddelde leeftijd van de kerkgangers is, maar deze sequentie suggereert wel dat het geloof nog steeds voor velen een belangrijke rol speelde in het begin van de jaren zestig. Met het eerdergenoemde shot van de jongens op brommers lijkt Haanstra echter wel te willen zeggen dat de zondagse rust niet voor iedereen nog zo belangrijk was als vroeger.⁷¹

In MENSEN VAN MORGEN worden de jongeren gevraagd of zij in God geloven en de gedachten daarover zijn verdeeld. Het leven van het meisje dat het klooster in gaat, draait volledig om het geloof. Anderen geloven juist nergens in, of geloven wel in 'iets', maar niet in God.⁷² Hieruit blijkt duidelijk dat de ontkerkelijkheid in ontwikkeling was. Religie was niet langer iets zelfsprekends, maar een persoonlijke kwestie voor de jongeren.

Een van de gevolgen van de ontzuiling en ontkerkelijkheid was de afnemende belangstelling voor jeugdverenigingen.⁷³ Zowel in ALLEMAN als in MENSEN VAN MORGEN komen jeugdverenigingen niet aan bod. In een sequentie in ALLEMAN staat wel de carnavalsoptocht centraal, waarin verschillende groepen mensen te zien zijn die meelopen in de optocht. Vaak dragen deze groepjes mensen soortgelijke kleding om te laten zien dat zij bij de fanfare, majorette of een andere vereniging horen. Hoewel hier niet per se sprake is van jeugdverenigingen, de leeftijden lopen nogal uiteen, is wel te zien dat het verenigingsleven bij veel mensen nog een actieve rol speelde anno 1963. Righart stelt dat met het verdwijnen van de jeugdverenigingen de sportverenigingen juist aan populariteit wonnen.⁷⁴ Dat sport graag en door veel mensen gedaan werd, is ook te

---

⁶⁸ Righart, 133.

⁶⁹ Zie Bijlage 1.1: Sequentie-indeling, 28 en Bijlage 1.2: Shots uit ALLEMAN, afbeelding 8, 32.

⁷⁰ Janssen, 187.

Righart, 134-135.

⁷¹ Zie Bijlage 1.1: Sequentie-indeling, 27-28.

⁷² Zie Bijlage 2.1: Sequentie-indeling, 38.

⁷³ Righart, 134-135.

⁷⁴ Righart, 134-135.

zien in een latere sequentie in ALLEMAN, waar veel verschillende sporten de revue passeren.⁷⁵

Zowel Janssen, Kennedy als Righart stellen dat de houding van de jeugd niet per se een probleem was, maar wel door de oudere generatie als een probleem werd ervaren. Met name de nozem kreeg een negatieve connotatie.⁷⁶ De literatuur suggereert hiermee echter dat de hele generatie jongeren tegenover de oudere generaties kwam te staan. Deze kloof komt niet terug in ALLEMAN, maar in MENSEN VAN MORGEN is wel aan de jongeren gevraagd naar de band met hun ouders. Hoewel sommigen toegeven dat er wel eens ruzie thuis is, "dat komt omdat je natuurlijk een beetje zelfstandig wordt",⁷⁷ kennen de meesten een fijne thuissituatie en hebben zij een goede band met hun ouders.⁷⁸ Het beeld uit de literatuur waarin de jeugd zich massaal ging afzetten tegen hun ouders komt dus niet helemaal overeen met dat wat de jongeren in MENSEN VAN MORGEN vertellen. Waar de literatuur de generatiekloof benadrukt, leggen de films meer nadruk op continuïteit, waarin het jong zijn als een bepaalde fase van het leven wordt beschouwd.

---

⁷⁵ Zie Bijlage 1.1: Sequentie-indeling, 28.

⁷⁶ Janssen, 101.

Kennedy, 45.

Righart, 135.

⁷⁷ *Mensen van Morgen*, DVD, geregisseerd door Kees Brusse (1964; Etten-Leur: TDM Entertainment, 2008).

⁷⁸ Zie Bijlage 2.1: Sequentie-indeling, 34-36.

Conclusie

Zoals genoemd is de hoofdvraag van dit onderzoek: *Op welke wijze verschilt de representatie van Nederlandse jongeren in het begin van de jaren zestig in ALLEMAN en MENSEN VAN MORGEN van het beeld van jongeren in de jaren zestig dat in historische literatuur wordt gerepresenteerd?* Uit bovenstaande analyse is gebleken dat de films voor een deel de aspecten van de jeugdcultuur in die tijd bevestigen, maar ook soms tegenspreken of nuanceren.

In de besproken literatuur kwam een niet al te positief beeld van de jongeren naar voren. Zij keerden zich af van de georganiseerde Nederlandse samenleving, wat door de oudere generatie als bedreigend werd ervaren. Vergeleken met de literatuur, schetsen de films een milder beeld van de jongeren. Hoewel verzuilde jeugdverenigingen niet getoond worden, lijken veel jongeren zelf invulling te geven aan hun vrije tijd en verenigingsleven. Zo laat ALLEMAN verschillende verenigingen zien tijdens carnaval. In MENSEN VAN MORGEN praat slechts een enkeling nog over zijn of haar (studenten)vereniging. Dat in deze periode de ontkerkelijkking aan de gang was, betekende niet dat niemand van de jongere generatie nog in God geloofde: in MENSEN VAN MORGEN geven enkelen aan nog steeds graag naar de kerk te gaan. Maar tegelijkertijd ontwikkelde de jeugd een eigen cultuur, waarvan de brommer en rock 'n roll-muziek belangrijke kenmerken waren. Ook dit is te zien in beide films.

Door de ouderen en autoriteiten werd de jeugd gezien als een probleem, zo blijkt uit de literatuur. Met name de nozems moesten het ontgelden. Hoewel de films een vrediger beeld tonen en nozems nauwelijks voorkomen, moet hierbij gemeld worden dat dit onderzoek zich richt op de jeugdculturen tot 1965. De tweede helft van de jaren zestig ging er roeriger aan toe met bijvoorbeeld de komst van The Beatles en de provo's. De films geven een nuancering op het beeld van Nederlandse jongeren in de eerste helft van de jaren zestig dat uit mijn historiografisch onderzoek naar voren kwam. In ALLEMAN wordt dit gedaan door het beeld van de jongeren als een levensfase en de kenmerken van deze levensfase te tonen, waarin de in de literatuur beschreven ontwikkelingen mogelijk zijn. In MENSEN VAN MORGEN wordt het beeld genuanceerd door de jongeren die zelf vertellen over hun levensfase en moderne veranderingen. In beide films ontbreekt een generatieconflict dat in de literatuur sterk werd benadrukt.

In dit onderzoek stonden twee films uit de eerste helft van de jaren zestig centraal. Het historisch onderzoek naar deze periode kwam pas op gang na de jaren zestig, dus ook na de ontwikkelingen die plaatsvonden in de tweede helft van de jaren zestig. Deze ontwikkelingen hebben een bepalende rol gespeeld in de manier waarop teruggeblikt wordt op de eerste helft van de jaren zestig. Door de films uit 1963 en 1964

als historische bron te beschouwen, krijgen we echter een blik op de jaren zestig die nog niet bepaald is door de ontwikkelingen van daarna.

De gehanteerde methode, gebaseerd op het onderzoek van Biltereyst en Vande Winkel, en de behandelde literatuur boden genoeg informatie om beide films te analyseren, te contextualiseren en uiteindelijk de hoofdvraag te beantwoorden. Omdat dit onderzoek alleen de eerste helft van de jaren zestig beslaat, is het interessant om ook films uit de tweede helft van de jaren zestig te onderzoeken, om zo een volledig beeld van jongeren en jeugdculturen in die tijd te creëren. In de literatuur is dit al gedaan, zoals blijkt uit de werken van bijvoorbeeld Kennedy en Righart. Non-fictiefilms zoals OMDAT MIJN FIETS DAAR STOND van Louis van Gasteren kunnen hierbij opnieuw een toevoeging bieden aan het beeld dat uit de literatuur naar voren komt.⁷⁹ De films ALLEMAN en MENSEN VAN MORGEN leveren een bijdrage aan de geschreven literatuur door het tonen van een specifieke omgeving waarin belangrijke ontwikkelingen in het begin van de jaren zestig plaatsvonden. In ALLEMAN is dit het geval door de vele gedeelde activiteiten en gewoonten van de Nederlanders die worden getoond, die al dan niet overeen kwamen met de geschreven bronnen. MENSEN VAN MORGEN gaat dieper in op de gedachten en belevingen van individuele jongeren, waardoor ook deze film het beeld van jongeren uit het begin van de jaren zestig toetst op datgene wat na de jaren zestig in de literatuur is geschreven.

---

⁷⁹ "Omdat mijn fiets daar stond," International Documentary Film Festival Amsterdam, geraadpleegd op 28 juni 2016, <https://www.idfa.nl/nl/tags/project.aspx?id=737081aa-7878-4599-9db7-5c1cba7186ba>.

Bronnenlijst

Geraadpleegde literatuur

Biltreyst, Daniel en Roel Vande Winkel. *Bewegend Geheugen: Een gids naar audiovisuele bronnen over Vlaanderen*. Gent: Academia Press, 2004.

Bordwell, David en Kristin Thompson. *Film Art. An Introduction*. 10^e editie. New York: McGraw-Hill, 2013.

Haas, Gerard de. *Andere tijden, andere zeden: Jeugdgedrag en jeugdcultuur na 1945*. Bilthoven: Amboboeken, 1971.

Hofstede, Barend Peter. *Nederlandse cinema wereldwijd: de internationale positie van de Nederlandse film*. Amsterdam: Boekmanstudies, 2000.

Hogenkamp, Bert. *De documentaire film 1945-1965. De bloei van een filmgenre in Nederland*. Rotterdam: Uitgeverij 010, 2003.

Janssen, Jacques. *Jeugdcultuur: Een actuele geschiedenis*. Utrecht: De Tijdstroom, 1994.

Kennedy, James C. *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig*. Vertaald door Simone Kennedy-Doornbos. Amsterdam: Boom, 1995.

Righart, Hans. *De eindeloze jaren '60. Geschiedenis van een generatieconflict*. Amsterdam: De Arbeiderspers, 1995.

Rooy, P. de. "Vetkuifje waarheen? Jongeren in de jaren vijftig en zestig." *BMGN – Low Countries Historical Review* 101 (1986): 76-94.

Schoots, Hans. *Bert Haanstra. Filmer van Nederland*. Amsterdam: Mets en Schilt, 2009.

Overige bronnen

International Documentary Film Festival Amsterdam. "Omdat mijn fiets daar stond." Geraadpleegd op 28 juni 2016. <https://www.idfa.nl/nl/tags/project.aspx?id=737081aa-7878-4599-9db7-5c1cba7186ba>.

IMDb. "Hitler, connais pas." Geraadpleegd op 12 juni 2016.
http://www.imdb.com/title/tt0179850/?ref_=fn_al_tt_1.

Website Hans Schoots. "Mensen van morgen." Geraadpleegd op 16 juni 2016.
http://www.hansschoots.nl/film/nederland/mensen_morgen.htm.

Audiovisuele bronnen

Alleman. DVD. Geregisseerd door Bert Haanstra. 1963; Hilversum: Just Entertainment, 2015.

Mensen van Morgen. DVD. Geregisseerd door Kees Brusse. 1964; Etten-Leur: TDM Entertainment, 2008.

Bijlage 1: ALLEMAN

Bijlage 1.1: Sequentie-indeling

#	Narratief	Beeld	Geluid	Montage	...
1	Introductie *We zijn rustige mensen, wonen hier met 12 miljoen. *Meest verdeelde volk ter wereld, maar alles gaat goed. We zijn wel klein behuist.	*Beelden van Nederland van bovenaf (havens, landschappen, veel water); <i>Vogelperspectief</i> *Huizen (voordeuren) (camera beweegt) *Bevolkingsregister *Ziekenhuisbeelden (röntgen, baby) *Pas getrouwd stel	Orkest-muziek; Getik/getyp	Parallel montage	00.00-3.48
2	*Mensen nemen afscheid	*Mensen nemen afscheid, vliegtuigen, ze worden uitgezwaaid *Boot wordt ter water gelegd *Mensen die boten besturen, zwemmen, was ophangen op de boot, kinderen spelen op de boot	Gepraat Vliegtuig opstijgen (hoor je eerder dan dat je het ziet) Boten (getik van de stoom o.i.d.) Muziek start nadat boot ter water ligt		3.48-4.53 vanaf boot: 4.52- 7.43
3	*Markt: we verkopen alles *Discussie bij beeld van Hitler *overgang naar dodenherdenking	*Koeien, boeren, veehandelaren, veemarkt, ook in een café *Markt → Beeld van Hitler *Herdenking, bloemen worden neergelegd op de dam Stilte: foto's afgewisseld met beelden van Nederland, foto's laten zien hoe sommige plekken er tijdens de oorlog uitzagen; grafstenen, camera beweegt erlangs, wordt onderbroken door foto's van lijken Terug naar het beeld	Gepraat, koeien die loeien Bij dodenherdenking: Trompetten Daarna stilte (symbolisch voor 2 min stilte) En weer trompetten. Je hoort mensen lachen bij het beeld (Hitler uitlachen?)		7.43-14.07
4	Rondhangen, optochten, feesten → carnaval	*Jongeren (en ouderen) hangen rond op een plein *Carnavalsoptocht met soldaten, zingende meiden, mannen, verpleegsters, fanfare, majorette. Dansen, mensen zijn verkleed, kinderen geschminkt. *Afgewisseld met standbeelden *Gedrang en gedans in een café (carnaval)	Tromgeroffel, gevolgd door gefluit, gezang, orkesten Gefeest en gezang in een café Geluid fade uit		14.07-17.59
5	Wat we doen op zondag	*Binnenkant lege kerk, kerk van bovenaf,	Kerkklokken, (zachtjes) gezang,		17.59-21.08

		mensen lopen naar de kerk, rustige straat *Jongeren op brommers *Kindje met vlieger. Baby in kinderwagen in een weiland *De kerkgangers komen de kerk weer uit lopen	orgels Brommers, Muziek (beetje droevig) Diëgetisch geluid bij wat je ziet (voetstappen, fietsen / kindjes die op elkaar botsen etc.)		Shot jongens op brommers: 19.40 – 19.56
6	Wat Nederlanders doen op zondag #2; hobby's, de stad ontvluchten; we mogen zelf verzinnen wat we gaan doen *Opmerking kunst moet je aanvoelen, massa doet aan sport *1 op te 12 hebben een auto * we zijn goed in onderhandelen	*Fietzers in de natuur (ontvluchten de stad) *Wandelende mensen, mensen rusten *Mensen rommelen een beetje, golven, zitten boven op een dak, schilderen *Kunstgalerij *Mensen gaan op tribune zitten. Motorcross staat klaar voor de start. Rugby(?) Man is aan het zingen. Voetbal? Roeien, honkbal, atletiek, wielrennen, zwemmen, pijlboogschieten, Overall worden startseinen gegeven, iedereen vertrekt. Paardenraces *Na afloop: feesten *Zeilen, boot ligt om *Volle wegen *Mensen onderhandelen *Mensen zetten tentje op langs de weg	Vrolijkere muziek Natuurgeluiden Vanaf schilderen weer muziek zachtjes Sport: Gepraat, motorcross, beetje diëgetisch geluid per sport, man die zingt Man: 'nog 1 minuut', muziek fade in (veel trompetten, blazers) Liedje (sommige zinnen expres vaker herhaalt), nummer wordt soms ook onderbroken Wedstrijd afgelopen, meer trompetten Snelweg: je hoort veel snelle auto's	Alle sporten parallel gemonteerd	21.08-31.07 Vanaf kunst / sportscène 23.00 – 31.07 vanaf auto's 31.07-32.52
7	Strand "Wij minnen de zee maar wij zijn een kuis volk."	*Strand; mensen kleden zich om; gaan het water in (paar jongens lopen stoer richting de zee); zwemmen; afdrogen; lopen langs de boulevard *Kermis *Op het strand liggen/slappen/spelen *Haring eten	Muziek zwelt aan, beetje jazz-achtig Muziek stopt vanaf dat ze de zee in gaan, dan hoor je vooral de golven en wat gepraat Op het strand zet iemand de radio aan, vrolijke muziek start (bij afdrogen) Langs boulevard, start Duits liedje Kermismuziek Terug op het strand diëgetisch geluid Vanaf haring eten weer muziek		32.52-42.50
8	Spelende kinderen én volwassenen	*Kindjes spelen voor de deur; spelen overall in de stad, spelen met dieren op de markt. *Boksende kinderen *Afgewisseld met volwassenen die spelen/stoeien	Muziek loopt door Bokscène alleen diëgetisch geluid		42.5-45.36
9	Verliefd	*Jonge verliefde stelletjes op straat (8	Diëgetisch geluid, shot 4 stemmen		45.36-47.50

		shots) *Meubels uitzoeken *Trouwjurken uitzoeken (8 shots) *Trouwen *Trouwfoto's worden gemaakt	ambtenaren, bij foto's maken start muziek weer ("daar komt de bruid")		
10	Park & het regent veel in Nederland	*Mensen in het park: stelletje, oude mannen aan het dammen, man speelt met zijn hond *Het begint te regenen *Optochten, ook verregend	Rustigere muziek Man fluit en roept hond Muziek stopt vanaf regen, je hoort de regen ook duidelijk Weer orkest optreden, optochten		47.50-53.58 Regen vanaf 51.46 – 53.58
11	Schoonmaken, opgeruimd staat netjes	*Schoonmaken: schrobben, kloppen en stoffen *Efteling: Holle Bolle Gijs *Vieze straten/kanalen	Diëgetisch geluid. Efteling: Holle Bolle Gijs, kinderstemmen		53.58-55.16
12	Schaatsen, het is winter "vallen en opstaan"	*Schaatsen op natuurijs *Vrouwen passen mutsen, pruiken, hoeden in de winkel *Nog meer schaatsen en spelen op het ijs *Vallen en opstaan; beelden van een kindje afgewisseld met een zwaan op het ijs	Schaatsen, muziek In winkel alleen diëgetisch, vrouwen die praten Schaatsen Vogel remt af, geluid van remmende auto eronder, daarna auto op z'n kop op het ijs		55.16-1.01.51
13	We houden van dieren	*Vogels die in de winter gevoerd worden *Kippenslachterij *Hondenshow	Je hoort voetstappen, vogels, voer dat gestrooid wordt Slachterij diëgetisch geluid Hondengeblaf	Parallelmontage hondenshow en missverkiezing	1.01.51-1.03.50 (eerste shot miss-verkiezing, maar nog parallel montage)
14		*Missverkiezing *Danseressen komen op voor een show *Jongeren aan het swingen *Ouderen in een café, biljarten	Geblijf gaat door Muziek als danseressen podium opgaan Andere muziek bij dansende jongeren (ook beetje gepraat) Stilte bij biljarten	Parallel montage met hondenshow	1.03.50-1.05.54 Ouderen in beeld vanaf 1.05.29
15	Toneel, dansvoorstelling, tv opname	*Toneel: een scène wordt door steeds andere acteurs op andere locaties gespeeld *Dansvoorstelling; dirigent; achter de schermen *Achter de schermen bij een tv-opname, presentator neemt opname op	Diëgetisch geluid Muziek bij start show Muziek stopt weer Je hoort presentator praten (voordat je m al ziet)	Parallel montage verschillende versies zelfde toneelstuk	1.05.54-1.09.39
16	De avond valt	*Sommige mensen werken, meesten gaan naar bed *Gozer schopt wat stennis	Diëgetisch		1.09.39-1.10.12

17	Ochtend, de ochtend is een nieuw begin	*Jongens fietsen *Mensen slapen op straat *Geboorte van een baby	Diëgetisch, rustige muziek fade in		1.10.12-1.12.00
18	Bossen	Bossen	Muziek gaat door		1.12.00-1.12.08
19	School	*Kind zit op de fiets *Kinderen gaan naar school, zitten in de klas	Muziek gaat door		1.12.08-1.14.10
20	Thuiskomen (eigen thuis, eigen krant, eigen tv-programma)	*Soldaten komen thuis *Mensen komen thuis	Muziek gaat door		1.14.10-1.16.36
21	Foto op paleis Soestdijk	*Foto wordt gemaakt van Juliana, Bernard en de prinsessen op Soestdijk	Muziek fade uit, diëgetisch geluid		1.16.36-1.18.20
22	Einde	*Terug naar het bevolkingsregister	Muziek fade in		1.18.20-einde

Totaal 79 minuten, waarvan ongeveer 21 minuten sequenties bevatten waarin jongeren een rol spelen (26%).

Bijlage 1.2: Shots uit ALLEMAN

Bron: *Alleman*. DVD. Geregisseerd door Bert Haanstra. 1963; Hilversum: Just Entertainment, 2015.

Afbeelding 1 "Vertrek", aangegeven bij het bevolkingsregister

Afbeelding 2 Afscheid nemen van familie en vrienden

Afbeelding 3 Zwaaiende mensen bij een vliegtuig

Afbeelding 4 Afscheid nemen

Afbeelding 5 Het vliegtuig vertrekt

Afbeelding 6 Zondagse rust

Afbeelding 7

Afbeelding 8 De rust wordt verstoord door jongens op brommers

Afbeelding 9 En weer terug naar de zondagse rust

Afbeelding 10 Ouderen op de tribune bij een sportwedstrijd

Afbeelding 11 Roeiende jongeren

Afbeelding 12 Roeiende jongeren

Afbeelding 13 Gemengde leeftijden bij boogschieten

Afbeelding 14 Gemengde leeftijden bij boogschieten

Afbeelding 15 Jongeren bij atletiek

Afbeelding 16 Feestende jongeren na afloop van de wedstrijd

Bijlage 2: MENSEN VAN MORGEN

Bijlage 2.1: Sequentie-indeling

#	Thema	Narratief	Beeld	Geluid	Montage	Tijd
1	Introductie	Kees Brusse introduceert de film (Er was een misverstand. Menselijk contact is belangrijk. De jongeren vertellen hún waarheid)				
2	Intro film	*Beelden van de studio; titel "Mensen van morgen". Lichten gaan aan etc. Loekie loopt studio in, gaat zitten. Andere mensen lopen de studio in. Sommigen zitten al klaar voor het interview.	Verschillende shots van de studio, tracking shots studiolampen, jongeren komen een voor een binnengelopen (tracking), gaan zitten. Close ups van mensen die klaar zitten	Muziek: jazz Loekie begint al te praten bij 2.25 (beeld is shot van een camera)		00.00—2.29
3	Leven van Loekie; problemen die hij heeft, gevangenis	Loekie : ruzie thuis toen hij klein was. Hij woont nog wel bij zijn ouders. Hij is een beetje wispelturig. Houdt wel van opstootjes, ongelukjes, brandjes, vind ie interessant. Hij loopt soms gewoon wat rond. Krijgt kwade buien. Of gaat hard rondrijden in de auto. Vroeger sloeg ie zelf al snel. Is toen ook in de gevangenis geweest. Hij denkt dat het komt omdat ie thuis ook geen fijne situatie heeft gekend, hij weet niet hoe hij het beter moet doen.	Begin scène close-ups Loekie afgewisseld met beelden van de studio, opnames beginnen	Nog steeds muziek Iemand drukt knop in, er gaat een zoemer Loekie vertelt verder Muziek blijft af en toe te horen op de achtergrond, iets duidelijker als markering tussen sequentie 3 en 4		2.29-7.38
4	Leeftijd	*Leeftijd: 22, 18, 20, 22, 22, 19, 19, 24, 19. *Ze vertellen wat zij van hun leeftijd vinden (ouder is wijzer, gewoon oud, of juist dat je een beetje mee gaat tellen)				7.38-8.25
5	Loekies leven (gevangenis)	Loekie : Eten in de gevangenis, luchten. Hij vind het wel goed om eventjes daar te zitten, je te bezinnen. Verdriet. Hij denkt wel eens dat ie achteruit gezet wordt		Muziek begint vanaf 9.47, einde gevangenis, begin verdriet Muziek stopt bij laatste shot van de sequentie		8.25-10.09
6	Thuisituatie	Linda : werkt thuis op de boerderij, huishouden of				10.09-14.40

		<p>soms op het land. Wel stil, je ziet weinig mensen. Ze zijn met z'n vijven thuis.</p> <p>Loekie wel gezellig, af en toe ruzie</p> <p>Jongen met hond ruzie, want je wordt zelfstandiger</p> <p>Linda: moeder betaalt alles, maar wel smaakverschillen</p> <p>Loekie: vroeger gezelliger, nu tv kijken</p> <p>Meisje met bril: thuis erg gezellig, samen dingen ondernemen.</p> <p>Loekie zocht gezelligheid op straat.</p> <p>Hond: vindt het gezelliger met hond</p> <p>Loekie: rottigheid op straat uithalen, bij de nonnetjes peren pikken.</p>				
7		Linda : kijkt op tegen mensen die geleerd hebben				14.40-14.49
8	Feestjes	<p>Loekie: Amerikaans feestje houden bij iemand thuis als ouders niet thuis waren</p> <p>Linda: feesten in de omtrek heel gezellig. Spelen, tobbetje varen</p> <p>Jongen speelt met zijn hond, vertelt tegen de camera over zijn hond</p>		Je hoort de jongen met zijn hond al spelen in het voorgaande shot waarin het boerenmeisje nog te zien is		14.49-16.09 16.09-16.34
9	Band met ouders	<p>Linda: vader vind het fijn om boer te zijn.</p> <p>Loekies vader hardhandig</p> <p>Meisje met bril: contact met vader anders, met minder woorden. Moeder praat meer</p> <p>Loekie moeder klaagt veel over zichzelf</p> <p>Student: alleen bij bijzondere recepties etc. alle familieleden bij elkaar</p> <p>Cora: vertelt alles aan haar ouders. Denkt ook wel dat ze hen kent, maar komt ook dingen tegen die ze niet van haar ouders verwacht, denkt dat het met de jaren komt "hee zie je wel, het zijn ook maar mensen"</p> <p>Hansje: geen moeder, die is gestorven. Ze gelooft niet dat ze heel veel van haar moeder gehouden heeft. Haar vader was al gestorven, moeder hertrouwde, vond zij niet leuk, was jaloers. Ze praat er niet graag over, bang om mensen te kwetsen, omdat</p>	Bij start muziek aantal close-ups van de jongeren. Vervolgens loopt een meisje met donker haar naar binnen.	Boerin vertelt al, jongen met hond is nog 2 sec in beeld Als meisje met krullen is uitgesproken start de muziek Als meisje met donker haar begint te praten fade de muziek uit		16.34-21.39

		haar vader een NSB'er was. Maar ze zou haar vader wel verdedigen				
10	Oorlog	<p>Loekie weet niks van de oorlog, wel in de oorlog geboren</p> <p>Cora: niet erg dat de stad gebombardeerd is, ze had er zelf geen nadeel van, kent de stad niet anders</p> <p>Hond: oorlog niet bewust meegemaakt</p> <p>Cora: oorlog komt niet meer terug denkt ze</p> <p>Hond: leven gaat toch wel door.</p>	Bij start muziek 4 shots van meisje met donker haar die rustig moet gaan zitten	Einde van uitspraken van jongen met hond start muziek weer		21.39-22.57
11	School, spijbelen, stilzitten	<p>Cora: kan niet stilzitten</p> <p>Loekie spijbelde veel op straat, ging verkopen op het Waterlooplein</p> <p>Hond: ging soms met de bakker mee wat verdienen</p> <p>Student: opgevoed hoog ontwikkeld plichtsbeseft, je doet wat je moet doen</p> <p>Hansje: zat op katholiek internaat. Ze was een slechte invloed op de anderen volgens de nonnen.</p>				22.57-24.56
12	Hobby's Beroep Studie	<p>Linda : wou naar de toneelschool, kijkt toneel en speelt zelf ook</p> <p>Hansje: speelt ook graag. Fantasie op de eerste plaats, niet verstand (ze staat terwijl ze praat)</p> <p>Sporter: niet geïnteresseerd in kunst, speelt het liefst voetbal, speelt in Ajax, ook in het Nederlands elftal meegespeeld, en is gymleraar</p> <p>Hond: bouwvakker</p> <p>Student: studeert economie</p> <p>Loekie: onderhoudsmonteur</p> <p>Hansje: op zoek naar werk als receptionist</p> <p>Stewardess: werkt bij Rijksluchtvaartdienst op Schiphol</p> <p>Cora: werkt op een kwekerij</p> <p>Linda : ze gelooft wel dat je kan zien dat ze van het platteland komt</p> <p>Baard: doet veel moeite om zijn baard te laten staan</p> <p>Kuif: vindt het een moeilijke vraag (wat de vraag precies is blijft onduidelijk)</p> <p>Loekie: moest reparatie doen, vrouw bood seks aan i.p.v. rekening, wou hij niet</p>				24.56-29.09

13	Kennis	<p>Hond: waarom? Gemene vraag</p> <p>Student: als student getraind om te zeggen waar je voor staat</p> <p>Linda: sommige dingen wil je misschien niet weten</p>				29.09-29.45
14	Gezin, toekomstbeeld, aantal kinderen	<p>Stewardess niet getrouwd, heeft wel een baby, voor haar kind vind ze het niet leuk dat ze nog niet getrouwd is</p> <p>Stropdas: als ie getrouwd is wil ie wel kinderen hebben</p> <p>Cora wil een gezin, kinderen opvoeden lijkt haar mooi</p> <p>Hansje weet niet of ze kinderen wil hebben, gezin wil stichten, heeft geen groot verantwoordelijkheidsgevoel</p> <p>Sporter vindt kinderen leuk. Eerste keer dat ie voor de klas stond was bij een moeilijke klas</p> <p>Loekie vind kinderen wel leuk</p> <p>Linda wil iets van 5 kinderen, niet heel veel</p>				29.45-32.37
15	Verkering, seks, seks voor het huwelijk	<p>Cora en Linda (vertellen om de beurt) allebei een vriend. Ze doen niet zo veel. Schaken. Afwisselend bij elkaars ouders. Niet echt de bedoeling als ze alleen op hun kamer gaan zitten.</p> <p>Student: liefde beetje op z'n beloop gelaten</p> <p>Loekie: vond het wel lekker</p> <p>Hansje: wilde het beleven</p> <p>Loekie: na drie maanden mag je er wel overheen</p> <p>Student keurt seks voor het huwelijk af</p> <p>Stewardess vond de eerste keer niet veel aan.</p> <p>Linda: geen intiem contact, wil wachten tot ze getrouwd is, anders heeft trouwen geen nut. Maar wil ook nog wel wachten met trouwen</p> <p>Loekie praatte vroeger niet over seksuele dingen</p> <p>Sporter wel voor seksuele contacten voor het huwelijk</p> <p>Cora vind het afhangen van de omstandigheden</p> <p>Student in principe tegen, seksueel contact niet per se heel belangrijk</p> <p>Cora: wel met degene met wie je de rest van je leven</p>	Enkele shots met alleen maar muziek tussen stewardess en boerin	<p>Muziek start nadat stewardess zegt "kunnen we even stoppen", fade uit als de boerin weer aan het woord is</p> <p>Terwijl meisje met bril aan het praten is, gaat een harde zoemer af, deur gaat open, iedereen is stil (shots van anderen), jonge vrouw komt binnenlopen, gaat zitten</p> <p>Daarna praat de non weer verder (volgende scène)</p>		<p>32.37-41.38</p> <p>41.08</p> <p>Rietje komt binnenlopen</p>

		<p>blijft. Kan wel leerzaam zijn.</p> <p>Hond: er gebeurd van alles</p> <p>Loekie: gaat met een getrouwde vrouw, moeder van 2 kinderen, in verwachting van de 3e, die is van Loekie.</p> <p>Sporter: je moet even er doorheen om er over te praten, dan bereik je wel resultaten</p> <p>Bril: Seksuele leven geeft ze op, je geeft op dat je met een mens zo nauw kan samenleven als in een huwelijk.</p> <p>Rietje komt binnenlopen</p>				
16	Geloof	<p>Bril: eenzaamheid wordt anders vervuld, is minder tastbaar. Lang nagedacht over de toekomst, of ze echt het klooster in wou gaan. Het is alsof god haar heeft gevraagd dit leven te leiden, ze weet niet hoe ze gelukkig had kunnen zijn als ze niet voor dit leven had gekozen</p> <p>Hansje: katholiek opgevoed. Maar ze gelooft niets meer</p> <p>Hond: het kan je kwellen en dat je er niet uit kan komen, hij is onzeker wat waar en niet waar is</p> <p>Loekie: gelooft wel in iets maar niet in god</p> <p>Rietje: gelooft niet, goede mensen gaan dood (haar moeder), slechte blijven leven (haar oma)</p> <p>Cora: vergelijkt liefde voor god met liefde voor haar vriendje</p> <p>Rietje je weet niet hoe het gaat lopen</p>	42.40-8 Rietje steekt een sigaret op	Na opsteken sigaret muziek zachtjes fade in; aan het einde van het gesprek met de non weer fade out (rond 45.45)		41.38-48.32
17	Leven van Rietje	Rietje : was gisteren jarig, 21 jaar.	Als muziek start beelden van meisje met donker haar die wat drinkt, iemand speelt een instrument, hond drinkt water	Er wordt gezongen voor Rietje. Daarna muziek start		48.32-48.47
18	Praten	<p>Linda vind het gezellig om met mensen te praten</p> <p>Kuif: praat makkelijker met mensen die hij vertrouwt</p> <p>Hond spreekt in groepsverband niet zo makkelijk</p>	49.44 bij fading out muziek gehandicapte jongen in beeld, zijn haren worden gekamd Volgend shot: meisje met donker haar eet	Pas vanaf 49.10 boerin in beeld, daarvoor alleen haar stem te horen Muziek zachter als jongen met kuif en jongen met hond		48.47-50.05

			een broodje	spreekt 49.55 muziek fade out, volgend shot muziek weer verder		
19	Eten	Student houdt wel van lekker eten, maar maakt het niet zo uit Rietje eet het liefst zuurkool Student dol op zwezerik Cora moet niet nadenken waar haar eten vandaan komt		Muziek fade out als meisje met krullen aan het woord is		50.05-50.38
20	Leven van de gehandicap te jongen	Harry : rookt zijn pijp. Hij vindt het leuk om met de film mee te doen, praat graag over zichzelf. Kon tot zijn 6e niet lopen. Eerzuchtig mannetje. Hij kan alles, autorijden, fietsen. Wil boven anderen uitsteken. Is pianist, heeft het conservatorium gedaan. Hoopt concertpianist te worden. Hij wil het liefst zijn zoals alle anderen. Hij is het gelukkigst als ie daar in slaagt, maar dat is moeilijk.	Je ziet hem piano spelen (long shot, komt steeds dichterbij tot medium shot) Nog een medium shot (tilt) van hem als hij speelt	Pianomuziek te horen op het moment dat de jongen zegt dat ie pianist is. Maar hij vertelt nog steeds door, zachter, als hij vertelt dat hij soms kwaad wordt muziek weer harder, daarna weer zachter Laatste shot diëgetisch synchroon laatste akkoorden op de piano		50.38-55.33
21	Muzieksmaak en dansen	Linda vindt klassiek mooi. Stewardess vindt 1 ding mooi, weet er verder niets van af. Hond : hangt van zijn bui af. Harry speelt piano Harry : mooiste is je bezig houden met het stuk. Speelt veel toonladders. Linda : ritmische muziek ook mooi Cora : moet wel in de stemming zijn voor jazz, maar vindt het wel leuk Harry speelt piano Hond : danst wel graag, rock 'n roll, twist kan hij niet Linda houdt ook van dansen Loekie danst af en toe, schuifelen Hansje houdt van dansen, showdans en modern, improviseren Sporter geen goede danser schuifelt wat Hansje danst op jazzmuziek	Einde: aantal shots dat Hansje aan het dansen is	Piano muziek houdt aan, toonladders Als boerin en meisje met de krullen spreken ook toonladders op de achtergrond te horen Als meisje met donker haar gaat dansen start vrolijke jazzmuziek		55.33-1.00.10
22	Levensopva	Harry woont nog bij zijn	Nadat jongen	Muziek stopt		1.00.10

	tting gehandicap te jongen	ouders thuis, hoopt wel later zijn eigen huis te krijgen. Hij is niet optimistisch, maar wil het wel, ten koste van heel veel.	zegt 'als ik die kans krijg om zo te leven', drie shots van andere jongeren: zoom-ins van medium naar close-up	zodra hij begint te spreken		- 1.01.17
23	Homoseksu eel vertelt over zijn leven	Homo vindt het naar om te zeggen, maar hij heeft een vriend. Ieder mens wil ergens naar toe leven en niet alleen.	Het beeld is erg donker, alleen zijn contouren zijn te zien			1.01.17 - 1.02.18
24	Verkering, in de toekomst trouwen? Het leven van Rietje	Hansje danst Kuif standpunt tegenover het huwelijk is een beetje wankel, is er een beetje angstig voor omdat het huwelijk van zijn ouders ook stukliep Hansje danst Bril : je moet je inzetten om je voor gods liefde in te zetten Hansje danst Loekie huwelijk stelt niet veel meer voor, hij hoopt het goed te doen Hansje danst Sporter : nog niet zo lang verkering Linda : vriend is vrijzinnig hervormd, zij niet, daar praten ze dan over Hansje danst Cora : wil trouwen, het huwelijk is het eerste ideaal. Hansje danst Hansje : ze wil samen te leven, trouwen met degene van wie ze houdt Hansje danst Rietje : al jong getrouwd, maar ze had ook geen moeder. Op haar 17e getrouwd, ook om aan de sleur te ontsnappen, vader ook veel afwezig. Bruidsjurk. Gekke schoonfamilie. Haar man las veel de bijbel, veel bidden. Eigen woning ook niks. Ze is weggelopen. Tweede man had geen baan. Zij ging eerst in een café werken, maar kwam dronken thuis. Daarna gaan lopen op straat, gaan tippelen. In het begin beschamend. Ze vindt het wel raar om voor een	Als Rietje is uitgesproken enkele close-ups van andere jongeren	Start muziek als meisje gaat dansen, steeds zachter als iemand aan het woord is en harder als zij weer in beeld is Muziek fade out als Rietje begint te praten Na Rietjes verhaal geen geluid onder close-ups van de jongeren	Parallelmo ntage tussen het meisje dat danst en jongeren die spreken over hun opvattinge n over het huwelijk	1.02.18 - 1.09.28

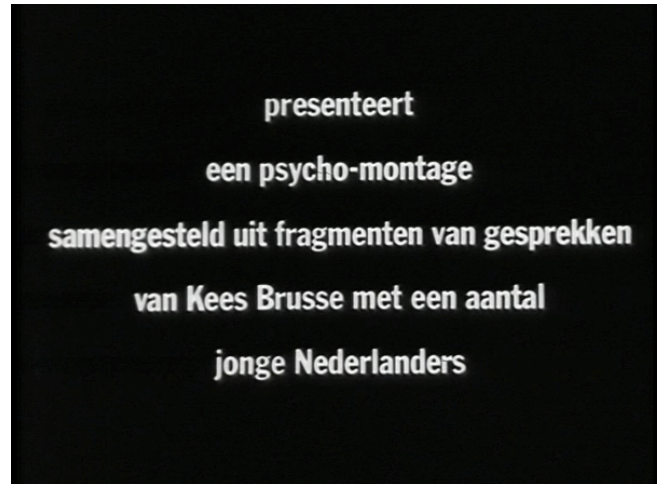
		vreemde bloot te gaan.				
25	Sporter zat in Nederlands elftal	Sporter : droom waarin hij bang was om in een elftal te spelen. Hij vond het apart om daar in te spelen.				1.09.28 - 1.10.15
26	Rietjes leven	Rietje : vertelt hoe ze iemand oppikt.		Einde van Rietjes zin start muziek		1.10.15 - 1.11.47
27	Vrienden, alleen zijn	Hond : niet graag alleen Rietje spreekt de mannen gewoon aan Hond zoekt iemand op als hij eenzaam is Kuifje : veel vrienden Rietje : kan zichzelf wel vermaken, maar wil wel graag met iemand samen zijn Hond : vind het leuk om met mensen te werken.		Muziek houdt aan		1.11.47 - 1.13.20
28	Auto's	Rietje : heeft 2 auto's Loekie : rijdt graag rond, gaat naar Groningen, heeft daar drie maanden gezeten		Muziek is gestopt		1.13.20 - 1.14.38
29	Kleding	Stewardess : heeft iets van haar moeder aan				1.14.38 - 1.14.45
30	Liefde	Rietje : enig kind, maar wel veel kinderen op straat. Speelde nooit binnen. Op haar 15e verloofd, haar moeder had toen kanker. Maar ze besepte zich niet zo goed wat het was. Bril : wel eens verliefd geweest, maar hij was verliefd op een ander Hansje : heel vaak verliefd Linda : vroeger wel, en dan opeens weer een ander Loekie : veel fijner als je van een meisje houdt Homo : wist al toen hij een meisje had dat hij eigenlijk niet haar kon geven wat ze verlangde. Mensen raadden aan om naar de dokter te gaan, pillen te slikken, maar dat werkt niet. Mensen in de zaak waar hij werkt, vragen ook naar zijn liefdesleven. Hij leeft met een masker. Rietje : liefde is van elkaar houden, elkaar begrijpen. Loekie houdt van haar, ze heeft een goed hart Rietje verliefdheid is nu over. Hansje : charmante oudere man, vindt zij sympathieker dan jongere mannen				1.14.45 - 1.18.30
31	Rietjes	Rietje : vader vond het eerst				1.18.30

	leven	moeilijk. Maar vader vroeg of ze thuis wou komen, maar durfde ze niet. Maar vader accepteert het als ze er maar wat mee bereikt. Maar vraagt zich af hoeveel veel geld hebben waard is eigenlijk.				- 1.20.15
32	Sartre	Cora : houdt niet zo van mensen. Sartre: "de hel is de ander"				1.20.15 - 1.21.00
33	Leven en werk van Rietje	Rietje ging naar de walletjes. Werkt 's nachts van 2 tot 6 uur. Ze wordt daar wel beschermd. Man komt nooit langs, wil ze ook niet. Officieel mag het vanaf je 21e, maar als je al getrouwd bent (geweest) mag het al eerder. Ze had seks vanaf haar 16e, vond ze niet leuk. Ze zou niet willen dat haar dochter het zou doen, ze zou het ook niet gedaan hebben als haar moeder er nog was.	1.23.02 steekt Rietje een sigaret op. Einde scène laatste shot: sigaret uittrappen	Muziek vanaf 1.23.02 (als ze een sigaret opsteekt) Muziek fade out als ze sigaret uittrapt		1.21.00 - 1.24.25
34	Eerlijk zijn	Harry : eerlijk zijn is moeilijk, maar liegen heeft ook niemand iets aan.				1.24.25 - 1.24.57
35	Gelukkig zijn	Loekie : is niet bang voor de dood Harry geen speciale gedachte over de dood, het is natuurlijk Hond blij dat hij leeft Loekie het leven is ergens wel zinvol. Helpen maatschappij op te bouwen, voor zichzelf en voor anderen. Iedereen heeft elkaar nodig. Linda : verlamde zus, haar familie wordt door mensen uit het dorp elke avond naar haar zus toegerezen Hansje : vindt het nu een heerlijke tijd, tijd waarin je jezelf kunt zijn. Loekie wil iets meer als anderen wezen Hond weet niet of hij gelukkig is, maar is ook niet ongelukkig Rietje : soms schaamt ze zich wel Stewardess wel gelukkig Kuif niet altijd, wel vaak Student kan zelf de inhoud van zijn leven bepalen in grote mate Bril : mensen worden in hun beslissingen geleid, god leidt		Muziek fade in vanaf dat het meisje met het donkere haar spreekt (1.26.46) Fade out als student aan het woord is		1.24.57 - 1.28.46

		de mensen naar een bepaalde keuze toe, maar mensen kunnen zelf ook keuze bepalen				
36	Wat de jongeren na het interview gaan doen	<p>Harry : ik geloof dat we nu maar moeten kappen want het wordt toch niks meer</p> <p>Student gaat naar de sociëteit</p> <p>Rietje: koken, afwassen, tv kijken, nog wat drinken, misschien nog even werken</p> <p>Loekie: gaat naar huis, gaat vertellen hoe het geweest is. Daarna naar die getrouwde vrouw.</p>		Muziek begint weer		1.28.46 - 1.30.00
37	Einde	Linda : hoopt dat ze de goede dingen gezegd hebt. Ze weten nu alles precies van je				1.30.00 - 1.30.26
38	Einde	Lichten gaan uit		Piano muziek fade in		1.30-26
39	Einde	<p>Harry speelt nog wat piano.</p> <p>Om iets te bouwen moet je eerst voor een spiegel staan. Ware spiegel weet je niet, maar er zijn mooiere en mindere spiegels</p>	Je ziet de jongen piano spelen (camera beweegt nu van hem af, zoomt uit)	Muziek houdt aan Muziek zachter als hij spreekt		1.30.30 - 1.31.14
40	Einde	Hansje loopt de deur uit.		Piano nog steeds te horen tot einde film		1.31.14 - 1.31.40

Bijlage 2.2: Shots uit MENSEN VAN MORGEN

Bron: *Mensen van Morgen*. DVD. Geregisseerd door Kees Brusse. 1964; Etten-Leur: TDM Entertainment, 2008.

Afbeelding 17 en 18: "Sapphire Film presenteert een psycho-montage samengesteld uit fragmenten van gesprekken van Kees Brusse met een aantal jonge Nederlanders."

Afbeelding 19 Een harde zoemer klinkt en het meisje die aan het woord is, wordt onderbroken.

Afbeelding 20 Rietje komt de studio binnengelopen.

Afbeelding 21 Cora kijkt ongemakkelijk naar beneden.

Afbeelding 22 Rietje gaat zitten.

Afbeelding 23 Ook Linda lijkt wat ongemakkelijk te kijken.

Afbeelding 24 Het meisje dat aan het woord was, gaat verder met haar verhaal.

Verklaring Intellectueel Eigendom

De Universiteit Utrecht definieert plagiaat als volgt:

Plagiaat is het overnemen van stukken, gedachten, redeneringen van anderen en deze laten doorgaan voor eigen werk.

De volgende zaken worden in elk geval als plagiaat aangemerkt:

- het knippen en plakken van tekst van digitale bronnen zoals encyclopedieën of digitale tijdschriften zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het knippen en plakken van teksten van het internet zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het overnemen van gedrukt materiaal zoals boeken, tijdschriften of encyclopedieën zonder aanhalingstekens of verwijzing;
- het opnemen van een vertaling van teksten van anderen zonder aanhalingstekens en verwijzing (zogenaamd "vertaalplagiaat");
- het parafraseren van teksten van anderen zonder verwijzing. Een parafrase mag nooit bestaan uit louter vervangen van enkele woorden door synoniemen;
- het overnemen van beeld-, geluids- of testmateriaal van anderen zonder verwijzing en zodoende laten doorgaan voor eigen werk;
- het overnemen van werk van andere studenten en dit laten doorgaan voor eigen werk. Indien dit gebeurt met toestemming van de andere student is de laatste medeplichtig aan plagiaat;
- het indienen van werkstukken die verworven zijn van een commerciële instelling (zoals een internetsite met uittreksels of papers) of die al dan niet tegen betaling door iemand anders zijn geschreven.

Ik heb bovenstaande definitie van plagiaat zorgvuldig gelezen en verklaar hierbij dat ik mij in het aangehechte BA-eindwerkstuk niet schuldig gemaakt heb aan plagiaat.

Tevens verklaar ik dat dit werkstuk niet ingeleverd is/zal worden voor een andere cursus, in de huidige of in aangepaste vorm.

Naam: Irene uit den Bosch

Studentnummer: 3933105

Plaats: Utrecht

Datum: 01-08-2016

Handtekening:

